

MUSIqi

4

DƏRSLİK

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!

Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdır!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

HEYDƏR ƏLİYEV
AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

NƏRGİZ RƏCƏBOVA
ŞƏHLA QULİYEVƏ
ZƏMFİRA ƏLİYEVƏ

Ümumi təhsil müəssisələrinin **4**-cü sinifləri üçün

MUSİQİ

fənni üzrə **dərslik**

© “Şərq-Qərb” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@eastwest.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ŞƏRQ-QƏRB

MÜNDƏRİCAT

Xalq musiqisi və professional musiqi

1. "Vətənimin seyrinə çağırıram elləri" 8
2. Bəstəkarların əsərlərində xalq musiqisi 10
3. Musiqili körpülər 12

Musiqi kollektivləri

4. Instrumental ansamblar 16
5. Rəqs ansambları 18
6. Vokal kollektivləri 20

Musiqi əsərlərinin melodiyları

7. Mahnının melodiya və mətni 24
8. Melodiyada intervallar 27
9. Musiqi ifadə vasitələri 30

İkisəsli musiqi

10. Musiqidə əks-səda 34
11. Ritmik ikisəslik 36
12. Kanon 38
13. Səsaltı sədalar 40
- Musiqili krosvord 42

Musiqi və incəsənətin başqa növləri

14. Musiqi və ədəbiyyat 44
15. Musiqili ekran 47
16. Musiqili tamaşa 50
17. Daşları canlandıran sənət və musiqi 52
18. Novruz əyləncələri 54

Musiqili şəkillər

19. Musiqidə portret 58
20. Musiqili natürmort 60
21. Musiqidə təbiət lövhələri 62
22. Sərgidə 65

Konsert zalında

23. "Canım mənim, məmləkətim!" 68
24. Afişa 70
25. Konsertə hazırlıq 72
26. Bayram konserti 74

- "Musiqili hədiyyə" oyunu 76
- Öyrəndiklərimiz 78
- Saz və Neyin diplomu 80

Ney

Əziz dostlar!
Artıq dördüncü sinif şagirdisiniz və sizinlə yenidən
görüşməyə çox şadıq! Siz bu il də dərslik vasitəsilə
musiqi aləminə səyahət edəcəksiniz!

Saz

Dərsin əsas sualını mən
verəcəyəm. Cavabı tapşırıqları
yerinə yetirməklə tapacaqsınız.

Mənim sualıma cavab
verməklə siz dərsdə nə
öyrəndiyinizi biləcəksiniz.

Fəaliyyətlərin şərti işarələri:

Oxuma

Dinləmə

Lüğət

Tapşırıq

Rəqətmə

Özünü yoxlama

Dərslikdəki **QR kodlara**
müraciət edərək mövzu ilə
əlaqədar daha çox maraqlı
məlumat əldə edə bilərsiniz.

QAYDALAR

Musiqi əsərini dinləmə qaydaları:

- Əvvəldən axıra qədər diqqətlə dinləyin.
- Dinləyərkən sakitliyə riayət edin.

Mahnının ifa qaydaları:

- Qamətinizi düz saxlayın.
- Nəfəsi burunla alın, ağızla yavaş-yavaş buraxın.
- İfa zamanı sözləri düzgün tələffüz edin.
- İntonasiyaya diqqət yetirin.
- Mahnını ifadəli oxuyun.

Xorla oxu qaydaları:

- İfa zamanı müəllimin göstərişlərinə diqqət yetirin.
- Bir mahnını eyni anda oxumağa başlayın və birgə bitirin.
- İfa zamanı başqalarından geri qalmayın və tələsməyin.

I BÖLMƏ

XALQ MUSIQISI VƏ PROFESSIONAL MUSIQI

- 1 “Vətənimin seyrinə
çağırıram elləri”
- 2 Bəstəkarların əsərlərində
xalq musiqisi
- 3 Musiqili körpülər

Musiqi incəsənətin bir növüdür. İnsanın təəssüratları, hiss və fikirləri müxtəlif melodiyalarda ifadə edilir. Musiqi aləmində bəzi əsərləri xalq musiqisinə, bəzilərini isə professional musiqiyə aid edirlər.

“VƏTƏNİMİN SEYRİNƏ ÇAĞIRIRAM ELLƏRİ”

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.

Vətən mövzusunı xalq
musiqisi və professional
musiqidə necə ifadə
etmək olar?

Əksər xalqların milli musiqi mədəniyyəti xalq musiqisi və professional musiqidən ibarətdir.

Hər bir xalqın özünəməxsus musiqisi var. Qədimdə musiqinin not yazısı yox idi. Ona görə də xalq musiqisinin yaradıcıları məlum deyil. Müəllifi xalq olan bu musiqi nümunələri nəsildən nəslə şifahi şəkildə ötürülərək bizə gəlib çatmışdır.

Professional musiqinin müəllifi məlumdur. O, bəstəkarlar tərəfindən yaranır. Professional musiqi əsərləri xalq musiqisinə nisbətən daha müasirdir. Bəstəkar musiqi sahəsində xüsusi təhsil alan musiqiçidir.

Azərbaycanı zəngin və rəngarəng musiqisinə görə nəğməli diyar adlandırmaq olar. Azərbaycan xalq musiqisi və professional musiqisində Vətənimizin tərənnümü xüsusi yer tutur. Belə musiqi nümunələrinə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni, “Azərbaycana gəlsin” mahnısı və “Azərbaycan” xalq rəqsi aiddir.

"Azərbaycana gəlsin"
Musiqisi Tofiq Quliyevin,
sözləri Süleyman Rüstəmindir.

"Azərbaycana gəlsin"

I bənd

Vətənimin seyrinə çağırıram elləri,
Sərvət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin.
Bəzənib başdan-başa şəhərləri, kəndləri,
Cənnət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin.

II bənd

Payızında, qışında, baharında, yazında
Dinir dostluq nəğməsi könüllərin sazında.
Sabaha addımlayan mərd oğlunda, qızında
Qeyrət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin.

III bənd

Bağçaları, bağları, zavalıdır qış-bahar,
Məhəbbəti, şöhrəti dolaşır diyar-diyar.
Al bayraqlar altında, alını açıq, bəxtiyar
Millət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin.

Müəllimin göstərişlərinə
diqqət edərək "Azərbaycana
gəlsin" mahnısını oxuyun.

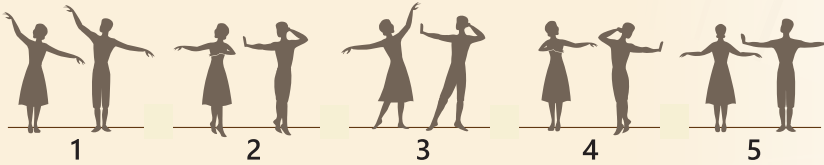
"Azərbaycan"
Azərbaycan xalq rəqsi

"Azərbaycan" xalq rəqsini şən əhvali-ruhiyyə
ilə ifa edin.

Rəqs elementləri sxemi

Verilmiş musiqi nümunələrini müvafiq dairə ilə birləşdirin.

Xalq
musiqisi

Professional
musiqi

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

"Azərbaycana gəlsin" mahnısı

"Azərbaycan" rəqsi

Dərsdə sizin
üçün maraqlı
olan nələr
idi?

Professional musiqini
xalq musiqisindən necə
fərqləndirmək olar?

Dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli milli professional musiqinin banisidir. Onun Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında böyük xidmətlərindən biri də ilk dəfə olaraq Azərbaycan xalq mahnılarını toplaması və nota köçürməsidir. Üzeyir Hacıbəylinin bu işini digər Azərbaycan bəstəkarları davam etdirmişdir. Müslüm Maqomayev, Asəf Zeynallı, Fikrət Əmirov, Səid Rüstəmov, Tofiq Quliyev və başqalarının da xalq musiqisinin qorunub saxlanmasında böyük xidmətləri olmuşdur.

“Bağçada gül”

Azərbaycan xalq mahnısı

“Bağçada gül”

I bənd

Şəfəq saçır gün bizə,
– Pəh, pəh, nə gözəl olur.
Çıxaq tarlaya, düzə,
– Pəh, pəh, nə gözəl olur.
Qızlar, bu al səhərdə
Gəlin duraq üz-üzə.

Nəqərat:

Bağçalar gül açır,
Bülbüllər dil açır,
Geyinir al-əlvan,
– Pəh, pəh, nə gözəl.

II bənd

Tarlalarda biz gəzək,
– Pəh, pəh, nə gözəl olur.
Pambıq dərək, gül dərək,
– Pəh, pəh, nə gözəl olur.
Muğanın sərvətindən
Hər tərəfə göndərək.

Nəqərat.

T
1

“Bağçada gül” mahnısını ifa edərək eyni anda oxumağa başlayın
və birgə bitirin.

Azərbaycan professional musiqisinin formalaşmasında xalq musiqisinin böyük rolu olmuşdur. Bəstəkarlar xalq musiqisindən öz əsərlərində istifadə etmişlər.

Azərbaycan bəstəkarı Elmira Nəzirova bir neçə Azərbaycan xalq melodiyasını fortepiano üçün işləmişdir. Həmin işləmələrindən biri də "8 uşaq pyesi" məcmuəsidir.

"8 uşaq pyesi" məcmuəsindən 6, 7, 8 nömrəli pyeslər

Musiqisi Elmira Nəzirovanındır.

T
2

Xanada pyesin nömrəsini yazmaqla cümləni tamamlayın.

"Bağçada gül" Azərbaycan xalq mahnısının melodiyasından nömrəli pyesdə istifadə olunmuşdur.

T
3

Musiqi nümunələrini müqayisə edin.

Pyes

Elmira Nəzirova

Fərqli
cəhətlər

Oxşar
cəhətlər

"Bağçada gül"

Azərbaycan xalq mahnısı

Fərqli
cəhətlər

Xalq musiqisi ilə professional musiqini
fərqləndirmək üçün dərstdə hansı işləri gördünüz?

Bəstəkarlar öz əsərlərində xalq musiqisindən geniş istifadə etmişlər və indi də edirlər. Digər xalqların mövzusunə müraciət etdikdə isə həmin xalqın melodiyaya və ritmlərindən öz əsərlərində istifadə edirlər.

Belə əsərlərdən biri görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Əşrəf Abbasovun Süleyman Sani Axundovun əsəri əsasında yazdığı "Qaraca qız" **balet**idir. Bəstəkar bu baletdə Qaraca qız obrazını yaratmaq üçün qaraçı musiqisinin ritmlərindən istifadə etmişdir.

Bəstəkarlar öz əsərlərində niyə xalq musiqisindən istifadə edirlər?

Balet məzmunu, əsasən, rəqs etməklə ifadə olunan musiqili səhnə əsəridir.

Baletin qısa məzmunu:

Əsərdə körpəlikdən ata-anasını itirən xeyirxah və cəsarətli Tutunun (Qaraca qız) taleyindən danışılır. Bu qız əvvəl qaraçıların, sonra isə Piri babanın himayəsində yaşayır.

Piri baba zəngin bir ailənin bağbanıdır. Tutu ailənin qızı Xədicə (Ağca) ilə dostluq edir. Tutu dostluğuna sadıq qalaraq rəfiqəsi Ağcanı ölümdən qurtarır.

**“Qaraca qız” baletindən
“Qaraca qızla Ağcanın rəqsi”**
Musiqisi Əşrəf Abbasovundur.

Bəstəkarlar **opera** yazarkən xalq musiqisindən istifadə etmişlər. Belə bəstəkarlardan biri də Mixail Qlinkadır. O, “Ruslan və Lyudmila” operasında “Qalanın dibində bir quş olaydım” Azərbaycan xalq mahnısından istifadə etmişdir.

T
1

“Qaraca qızla Ağcanın rəqsi”nin ritminə uyğun əl çalın.

Opera məzmunu, əsasən, oxumaqla ifadə olunan musiqili səhnə əsəridir.

Operanın qısa məzmunu:

**“Ruslan və Lyudmila” operasından
“Qızların xoru”**
Musiqisi Mixail Qlinkanıdır.

Cadugər Çernomor gözəl Lyudmilanı qəsində əsir edir. Cəngavər Ruslan bütün maneələrdən keçərək onu xilas edir. Hər bir nağıl kimi, bu nağıl da xoşbəxt sonluqla bitir – xeyir şəərə qalib gəlir.

"Qalanın dibində bir quş olaydım"
Azərbaycan xalq mahnısı

"Qalanın dibində bir quş olaydım"

I bənd

Qalanın dibində bir quş olaydım,
Gələnə, gedənə yoldaş olaydım.

II bənd

Qardaşsız qızlara qardaş olaydım,
Gələnə, gedənə yoldaş olaydım.

V bənd

Qalanın dibində yıxıldım yatdım,
Yuxuda əlimlə ulduza çatdım.

III bənd

Qaladan qalaya nar yemək olmaz,
Hər gələn adama can demək olmaz.

IV bənd

Anama söyləyin atımı satsın,
Səsimiz, sözümüz dostlara çatsın.

Başqalarından geri qalmadan və tələsmədən "Qalanın dibində bir quş olaydım" mahnısını xorla oxuyun.

Cədvəli tamamlayın.

Musiqi nümunəsinin adı	Professional musiqi ("+ "və ya" "-")	Xalq musiqisi ("+ "və ya" "-")
"Qaraca qızla Ağcanın rəqsi"	☆☆☆	☆☆☆
"Qalanın dibində bir quş olaydım"	☆☆☆	☆☆☆
"Qızların xoru"	☆☆☆	☆☆☆

Xalq musiqisi və profes-
sional musiqi haqqında
yeni nə öyrəndiniz?

II BÖLMƏ

MUSİQİ KOLLEKTİVLƏRİ

4

instrumental ansambllar

5

Rəqs ansamblları

6

Vokal kollektivləri

Bəzən musiqi kollektivini musiqi ansamblı və ya musiqi dəstəsi də adlandırırlar. instrumental, rəqs və vokal musiqi kollektivləri mövcuddur. Həmin kollektivləri birləşdirən onların musiqi əsərlərinin ifası üzərində bir yerdə işləməsidir.

Instrumental ansamblar eyni və ya müxtəlif musiqi alətlərində çalan musiqiçilərdən ibarət olur. İfaçıların sayına görə ansambl müxtəlif adlar daşıyır: duet (iki ifaçı), trio (üç ifaçı), kvartet (dörd ifaçı), kvintet (beş ifaçı) və s. Ansambladakı musiqiçilər əsərin ifasının eyni vaxtda başlanmasına və bitməsinə, temp və ritminə, dinamik çalarlarına və s. diqqət yetirməlidirlər.

Elə əsərlər var ki, onlar bir alət üçün yazılsa da, həmin əsəri digər musiqi alətləri, müxtəlif instrumental ansamblar da ifa edir. Belə əsərlərdən biri alman bəstəkarı İohannes Bramsın fortepiano üçün yazılmış "5 nömrəli macar rəqsi"dir. Bu əsər macar xalq rəqsinin melodiyasına əsasən yazılmışdır.

Instrumental ansambları necə təşkil etmək olar?

Instrumental ansambl musiqi alətlərində ifa edən çalğıçı dəstəsidir.

"5 nömrəli macar rəqsi"
Musiqisi İohannes Bramsındır.

T
1

"5 nömrəli macar rəqsi"ni ritminə uyğun ansambl şəklində zərb musiqi alətləri ilə müşayiət edin.

▶ “Qoy skripkaları kökləsinlər”

“Qoy skripkaları kökləsinlər”
Çex xalq mahnısı

I bənd

Skripkaları kökləyin, tez olun.
Şeypurları qaldırın, tez olun.
Bayram keçiririk burda bu gün.
Yaşlı, gənc də rəqs edəcək bu gün.
Tra-la-la-la! Tra-la-la-la!
Yaşlı, gənc də rəqs edəcək bu gün.

II bənd

Əgər kim oynamaq istəməsə,
Onsuz da başlayırıq biz rəqsə.
Dabanlar da özləri vuracaq,
Başmaqlar özləri oynayacaq.
Tra-la-la-la! Tra-la-la-la!
Başmaqlar özləri oynayacaq.

III bənd

Biçinçilər tarladan gəldilər –
Fleytalar da həvəslə çaldılar.
Yaşlı və gənclər indi rəqs etsin.
Səhəradək bayram davam etsin.
Tra-la-la-la! Tra-la-la-la!
Səhəradək bayram davam etsin.

T
2

“Qoy skripkaları kökləsinlər” mahnısını ifa edərkən
müxtəlif ansambllarda çalmağı hərəkətlərlə təsvir edin.

Nəfəs, zərb və simli alətlər ansambllarına
daha harada rast gəlmişsiniz?

Rəqləri kollektiv şəkildə necə ifa etmək olar?

Xalqın milli ruhu, tarixi, adət-ənənəsi, məişəti, sevinci, kədəri və s. təkcə mahnılarda deyil, xalq rəqslərində də öz əksini tapmışdır. Keçmişdə bəzi xalq rəqslərinin ifasını təkcə zərb musiqi alətlərində çalmaqla, bəzilərinə isə oxumaqla müşayiət edirdilər. Rəqlər solo, duet və müxtəlif tərkibli (qadın, kişi və qarışıq) kollektivlərlə ifa olunur.

Solo musiqi əsərinin bir nəfər tərəfindən ifası;
duet musiqi əsərinin iki nəfər tərəfindən ifasıdır.

“Cəngi” Azərbaycan xalq rəqsi qəhrəmani xarakterlidir. O, qılınc və qalxanlarla kollektiv şəkildə ifa olunan rəqsdir. “Cəngi” döyüş meydanında hərəkətləri təsvir edən əsl cəngavərlik rəqsidir. Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli “Koroğlu” operasında xalqın obrazını yaratmaq üçün bu rəqsin melodik və ritmik xüsusiyyətlərindən istifadə etmişdir.

**“Koroğlu” operasından
“Cəngi”**

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

T
1

“Cəngi” rəqsinin ifa qaydasına uyğun şəkli seçin.

T
2

Kollektiv rəqs etmək üçün 3 qayda tərtib edin.

"El yallı"

Azərbaycan xalq mahnısı

"El yallı"

Sağ, sağ, sağ ayağın qabağa,
Sol, sol, sol ayağın qabağa.
Bir addım irəli,
Sol ayağın qabağa.
Bir addım geriye,
Sağ ayağın qabağa.
Sağ ayağın irəli,
Sol ayağın irəli.
Bu gün ayın üçüdür,
Girmə, bostan içidir,
Ay, hay, a yallı!
Ay, hay, a yallı!

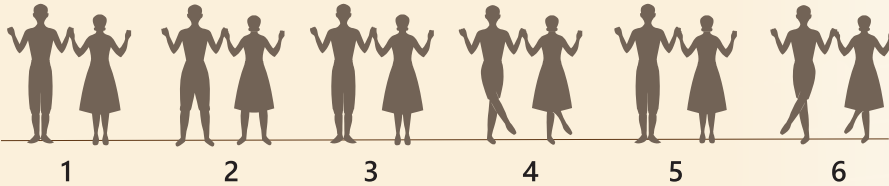
Yallılar kütləvi xalq rəqsləridir. Onlarda mərdlik, çeviklik, sevinc öz əksini tapır. Rəqs musiqisinə mətn (şeir) əlavə olunanda yallıları mahnı kimi də ifa edirlər. Azərbaycan xalq mahnısı "El yallı" bu gün xalq arasında həm rəqs, həm də mahnı kimi tanınır.

T
3

"El yallı" mahnısını oxuyarkən kollektiv şəkildə rəqs edin.

Rəqs elementləri sxemi

Rəqslərin kollektiv ifasında
sizə nə kömək etdi?

Mahnılar vokal musiqiyə aiddir. Vokal musiqisi səs (oxumaq) üçün yazılmış musiqidir. Həmin musiqini müxtəlif tərkibli ifaçılar qrupu – ansambllar ifa edir. Digər kollektivlər kimi vokal ansamblları da ifaçıların sayına görə müxtəlif olur: duet, trio, kvartet, kvintet və s.

Mahnıları ifa edən kollektivləri necə müəyyən etmək olar?

Vokal kollektivlərinə dirijor rəhbərlik edir. İfaçı sayına görə ən iri vokal kollektivi xor adlanır. Bəzi xorların instrumental müşayiəti yoxdur. Belə xorlar *a kapella* adlanır.

Xor kollektivləri ifaçıların sayına və tərkibinə (kişi, qadın, uşaq, qarışıq), professional hazırlığına və ifa tərzinə görə bir-birindən fərqlənir.

Dirijor musiqi əsərinin ifasını idarə edən musiqiçidir.

T
1

Verilmiş fikirlərə uyğun anlayışları seçin.

Fikirlər

Üç nəfərdən ibarət vokal ansamblın ifası

Birgə, cəm halında kiçik vokal qrupunun ifası

Birgə, cəm halında böyük vokal kollektivinin ifası

Anlayış

Xor

Vokal ansamblı

Vokal trio

"Zəfər marşı"

Musiqisi Rauf Məmmədovun,
sözləri Cəlal Qurbanovundur.

T**2**

Cümlədə nöqtələrin yerinə uyğun gələn ifadəni əlavə edin.

Dinlənən "Zəfər marşı"nı ... ifa edir.

- a) xor kollektivi
- b) vokal trio
- c) solist

Solist solo ifa edən musiqiçidir.

"Qarabağ"**"Qarabağ"**

Musiqisi Rəşid Şəfqin,
sözləri Ələmdar Quluzadəninindir.

I bənd

Çayım səndə, dağım səndə,
Yağış olum, yağım səndə.
Göy üzündə şimşəyimsən,
Yer üzündə ürəyimsən,
Gərəyimsən, kürəyimsən,
Ay Qarabağ, bağım səndə.

II bənd

Dağlarında qar görmüşəm,
Aranında bar görmüşəm.
Murovunun buzu bəri,
Söhbətinin duzu bəri,
Göz açandan üzü bəri
Sinən üstə tar görmüşəm.

Nəqərat.**III bənd**

Qartalların qoşa gəlsin,
Xan günlərin xoşa gəlsin.
Susayan var soylarına,
Boy söyləyək boylarına,
Azərbaycan toylarına
Ağdam gəlsin, Şuşa gəlsin!

Nəqərat:

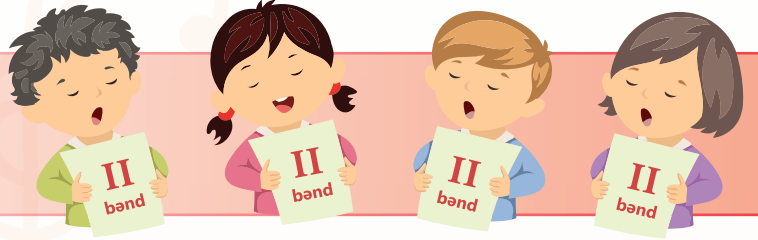
Mən yanan odlara
Yanma, Qarabağ!
Sınanır Qarabağ,
Sınma, Qarabağ!

Nəqərat.

Trio

Kvartet

Kvintet

“Ansaml” oyununun qaydaları:

6 nəfər növbə ilə masaya yaxınlaşır və ansamblların adları yazılmış 6 kartdan birini götürür (2 “trio” kartı, 2 “kvartet” kartı, 2 “kvintet” kartı). Onlar kartda adı qeyd olunmuş ansamblı görə qrupları formalaşdırırlar. Səsləndirilən mahnının bəndləri ardıcılıqla ifa olunur: 1-ci bəndini triolar, II bəndini kvartetlər, III bəndini kvintetlər ifa edirlər. Mahnının nəqəratını isə bütün sinif xarla oxuyur.

T
3

“Qarabağ” mahnısını xor qaydalarına riayət etməklə ansaml şəklində oxuyun.

Vokal kollektivlərinin digər kollektivlərlə oxşarlığı nədədir?

III BÖLMƏ

MUSIQİ ƏSƏRLƏRİNİN MELODİYALARI

- 7 Mahnının melodiyası və mətni
- 8 Melodiyada intervallar
- 9 Musiqi ifadə vasitələri

Musiqi əsərlərinin melodiyları müxtəlif obrazları, həyat hadisələrini, füsunkar təbiət lövhələrini əks etdirir. İnsanlar melodiyları dinləyərkən onlarda müxtəlif təsəvvürlər yaranır.

Sadə musiqi dili ilə fərqlənən mahnı geniş yayılmış janrdır. O, melodiya ilə sözün vəhdətindən yaranır. Mahnılar müxtəlif xarakterli olur. Şeirin məzmunu, melodiyanın major və ya minor ladında yazılması, tempi və digər musiqi ifadə vasitələri mahnının xarakteri haqqında fikir söyləməyə imkan yaradır.

Bir çox operalarda obrazların xarakterini açmaq üçün bəstəkarlar mahnılardan da istifadə edirlər. Belə operalardan biri dünya şöhrətli Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirovun "Sevil" operasıdır. Opera görkəmli Azərbaycan yazıçısı Cəfər Cəbbarlinin eyniadlı əsəri əsasında yazılmışdır. Əsər XX əsrin əvvəllərində olan mühüm bir problemə həsr edilmişdir: qadın azadlığı, onun bir şəxsiyyət kimi yüksəlişi.

Operanın əsas qəhrəmanlarından biri Sevidir. Bu obrazın övlada olan məhəbbətini əks etdirmək üçün bəstəkar layladan istifadə etmişdir.

Nə üçün mahnıdan sözləri
"atmaq" olmaz?

"Sevil" operasından "Laylay"
Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

T
1

"Laylay" mahnısının melodiya və mətni haqqında fikirlərinizi üç cümlə ilə ifadə edin.

"Fəsillər"

Musiqisi Cəlal Abbasovun,
sözləri Rafiq Yusifoğlunundur.

Xalq mahnıları ilə yanaşı,
bəstəkarlar tərəfindən
yazılmış mahnılar da vardır.
Bəstəkar mahnıları da mövzu
baxımından rəngarəngdir.
Belə mahnılardan biri
Azərbaycan bəstəkarı Cəlal
Abbasovun şair Rafiq
Yusifoğlunun sözlərinə
bəstələdiyi
"Fəsillər" mahnısıdır. Mahnı
major ladında, tez tempdə və
oynaq xarakterlidir.

"Fəsillər"

I bənd

A daşdı, daşdı, daşdı,
Qar əridi, su daşdı.
Tumurcuqlandı meşə,
Baş qaldırdı bənövşə.
Yaz gəlir, a yaz gəlir,
Baş qaldırdı bənövşə. Hey!

III bənd

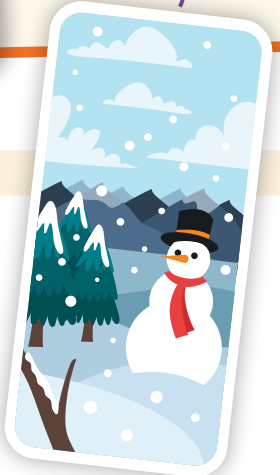
A düşdü, düşdü, düşdü,
Yarpaqlar düşdü, düşdü.
Soldu çöllər, yamaclar,
Çılpaqlandı ağaclar.
Payız gəldi, a gəldi,
Çılpaqlandı ağaclar. Hey!

II bənd

A yandı, yandı, yandı,
Çöllər nura boyandı.
Az qalır ki, od yağa,
Gərək köçək yaylağa.
Yay gəlir, a yay gəlir,
Gərək köçək yaylağa. Hey!

IV bənd

A dondu, dondu, dondu,
Şaxta gəldi, su dondu.
Yağış dönüb, oldu qar,
Düzlər geydi ağ paltar.
Qış gəlir, a qış gəlir,
Düzlər geydi ağ paltar. Hey!

T 2 Verilmiş sözlərdən “Fəsillər” mahnısının melodiya və mətninə uyğun olanları seçin.

**Mahnının
mətni**

fikirli

gümrah

hirsli

qəhrəmani

oynaq

sevincli

**Mahnının
melodiyası**

“Yaz” qrupu
I bənd

“Yay” qrupu
II bənd

“Payız” qrupu
III bənd

“Qış” qrupu
IV bənd

T 3 Verilmiş cədvəlin əsasında qrupların ifasını qiymətləndirin (“+” və ya “-”).

Meyar	“Yaz”	“Yay”	“Payız”	“Qış”
İfa zamanı müəllimin göstərişlərinə diqqət yetirir.	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆
Bir mahnını eyni anda oxumağa başlayır və birgə bitirir.	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆
İfa zamanı başqalarından geri qalır və tələsmir.	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆
Mahnını ifadəli oxuyur.	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆

??

Dərsdə sizin üçün
maraqlı nə oldu?

Musiqidə intervalları
necə müəyyən etmək
olar?

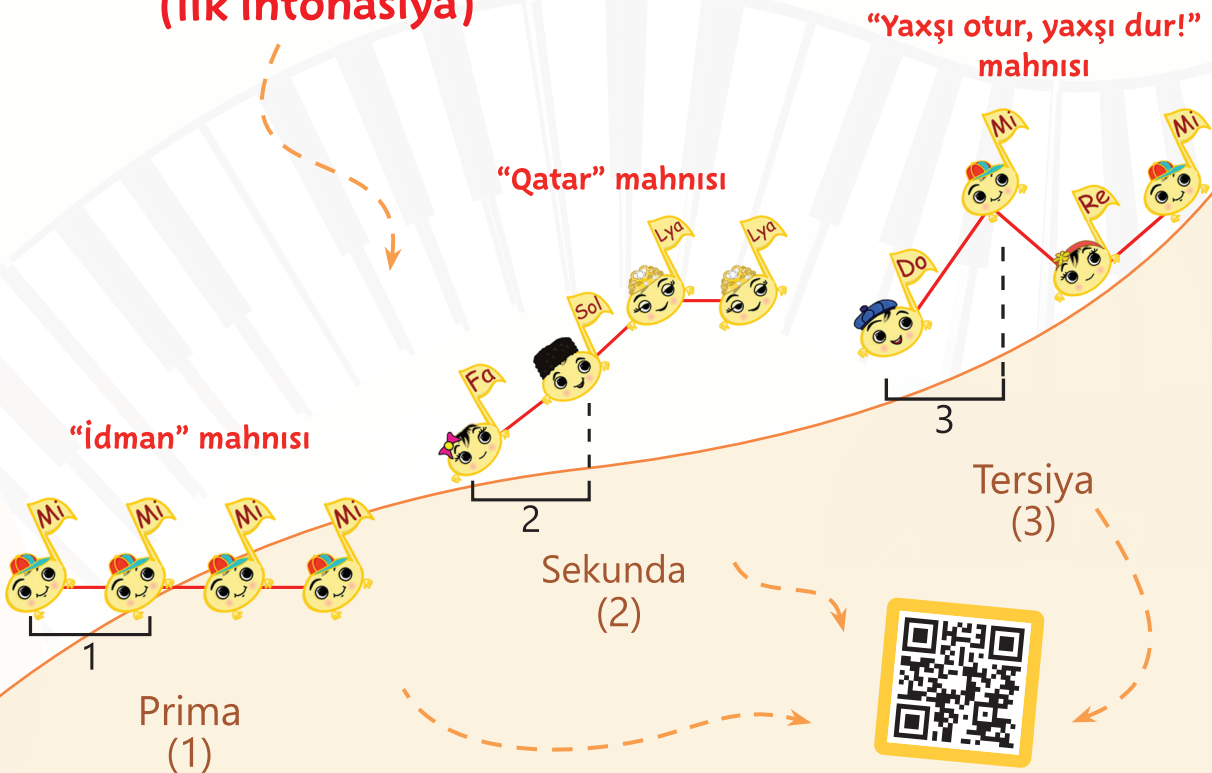
Bizi əhatə edən ətraf aləm müxtəlif səslərdən ibarətdir. Həmin səslərdən istifadə etməklə bəstəkarlar rəngarəng əsərlər yaradırlar. Onların melodiyları bəzən eyni səslərin üzərində, bəzən də yuxarı və ya aşağı istiqamətdə hərəkət edir. Melodiyanı təşkil edən səslərin arasındakı məsafələr intervallarla ölçülür.

İntervalların adları (prima, sekunda, tersiya və s.) səslərin arasında məsafəyə görə müxtəlifdir.

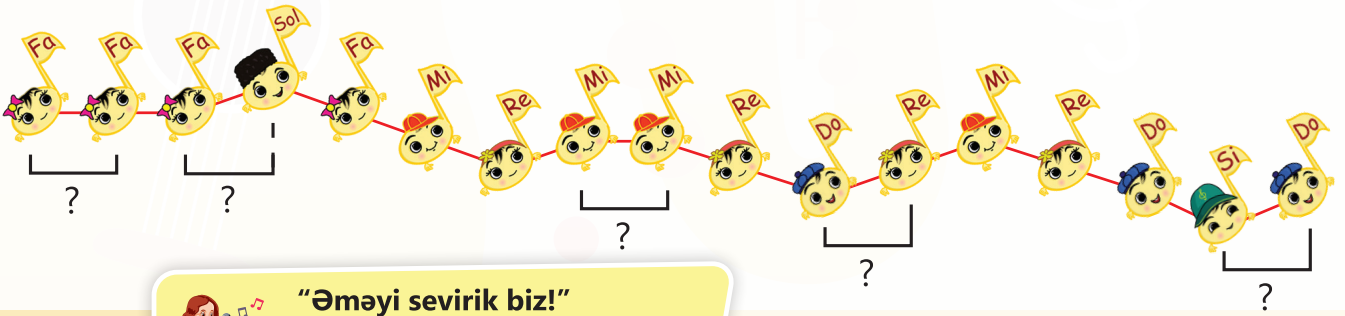
Interval "məsafə", "ara" deməkdir.

Melodiyanın hərəkəti sxemləri (ilk intonasiya)

T
1

Verilmiş sxemə görə musiqi parçasında intervalları müəyyən edin.

"Əməyi sevirik biz!"Musiqisi Rəşid Şəfəqin,
sözləri Rüşət Əhmədzaadəninidir.**"Əməyi sevirik biz!"****I bənd**

Əmək dərsi keçirik, doğma məktəbimizdə,
Əl işi öyrənməyə böyük həvəs var bizdə.
Hamımıza xoş gəlir bu sevimli dərsmiz,
Əməyi sevirik biz, əməyi sevirik biz!

III bənd

Elvin dülgərlik edir, Günay xalı toxuyur,
Hərə öz işi ilə sakitcə məşğul olur.
İşlədikcə həvəslə fərəhlənir qəlbimiz,
Əməyi sevirik biz, əməyi sevirik biz!

II bənd

Biri dəmir düzəldir, biri gözəl ev qurur,
Bir qız da ağ parçaya əlvan naxışlar vurur.
Balaca qəlbimizdə sevinc dolu bir dəniz
Əməyi sevirik biz, əməyi sevirik biz!

IV bənd

Məktəbin həyatində əkmişik gül-çiçək,
Açılıb hər tərəfdə nərgizlər, qərənfillər.
Necə də gözəlləşib sevimli məktəbimiz.
Əməyi sevirik biz, əməyi sevirik biz!

T
2**"Əməyi sevirik biz!" mahnısının hər bəndinin 4-cü sətirini nümunədəki kimi oxuyun.**

Nümunə üçün:

1-ci səs

2-ci səs

Əməyi sevirik biz, əməyi sevirik biz!

Əməyi ---i---i---i---i sevirik biz!

▶ “Intervalı tapın” oyununun qaydaları:

Qruplara bölünün. Hər qrupun bir üzvü növbə ilə masaya yaxınlaşsın. O, 6 musiqi nümunəsinin adları yazılmış kartlardan birini və kartondan hazırlanmış 12 notun fiqurlarını götürüb, öz qrupuna təqdim etsin. Ardıcılıqla səsləndirilən musiqi nümunələrindən kiçik parçaları növbə ilə dinləyin. Hər musiqi nümunəsinin adı yazılmış kartda onun ilk intervalına uyğun not fiqurlarını düzün. Sonra həmin kartda intervalın adını yazın.

T

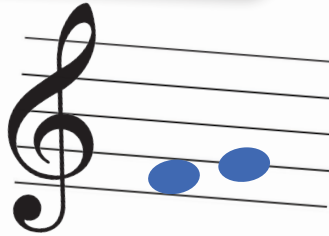
3

Musiqi nümunələrinin ilk intonasiyasının intervalını müəyyən edin.

“Bağçada gül”

Nümunə: “Qatar” mahnısına aid kart

“Azərbaycana gəlsin”

“Neftçilər mahnısı”

“Qatar” mahnısı

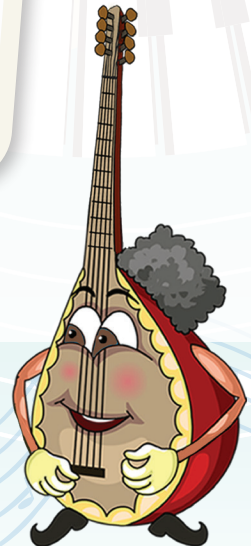
Intervalın adı:
Sekunda

“Həsəni”

“Bayram axşamlarında”

“May”

İntervalların müəyyən edilməsində sizə nə kömək etdi?

Musiqi əsərində musiqi ifadə vasitələrinin seçiminə nə təsir edir?

Musiqi ifadə vasitələrinə melodiya, ritm, lad, tembr, dinamika, ölçü, temp və registr aiddir. Onlar musiqi əsərlərinin məzmun və xarakterini ifadə edir. Əsərdə musiqi ifadə vasitələri bir-birini tamamlayaraq musiqi obrazı haqqında dinləyicidə müəyyən təsəvvürlər yaradır.

Melodiya	Ritm	Temp	Lad
qalxan	ahəng	asta	major
enən	oynaq	orta	minor
	marş	tez	

Registr	Dinamik çalarlar	Ölçü (dirijorluq sxeminə əsasən)	Tembr (musiqi alətlərinə əsasən)
yuxarı	<i>f</i> (<i>forte</i>)	"bir və, iki və"	zərb
orta	<i>p</i> (<i>piano</i>)	"bir və, iki və, üç və"	nəfəs
aşağı		"bir və, iki və, üç və, dörd və"	simli

“Dağlar”

Musiqisi Səid Rüstəmovun,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.

“Dağlar”

I bənd

Dərələri çox dərin
Köhlən buludlu dağlar.
Suları buzdan sərin
Ey şabalıdlı dağlar.

Nəqərat:

A dağlar, qarlı dağlar,
Hamıdan varlı dağlar.
A dağlar, uca dağlar,
Hamıdan qoca dağlar.

II bənd

Döşü güllü-çiçəkli,
Yoncalı, biçənəkli,
Meşələri tənəkli,
Moruqlu, tutlu dağlar.

Nəqərat.

III bənd

Bülbüllərin gülşəni,
Ceyranların məskəni,
Qəhrəmanlar Vətəni,
Ey qartal yurdlu dağlar!

Nəqərat.

T

1

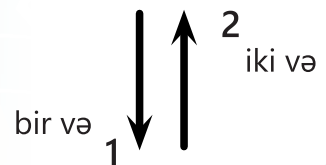
“Dağlar” mahnısında melodiya ilə mətnin
uyğunluğunu bir neçə cümlə ilə ifadə edin.

T

2

“Dağlar” mahnısını oxuyaraq dirijorluq edin.

Dirijorluq sxemi

Qafqazda yaşayan xalqların bəzi rəqləri xarakterinə görə oxşardır. Həmin xalqlar onları özünəməxsus adlandırırlar ("Ləzgi", "Qaytağı" və s.).

Azərbaycan xalq rəqsi "Qaytağı" qədim kökə malikdir. Vaxt keçdikcə döyüşçü rəqsi olan "Qaytağı"ya yarış, oyun çalarları da əlavə olunmuşdur. Bu rəqs oynayanların çevikliyini və gücünü nümayiş etdirir.

Ləzgi xalq rəqsi "Ləzgi" isə gənclər arasında rəqəbəti təsvir edən bir rəqsdır. Bu rəqsdə oğlanlar güc və çeviklik, qızlar isə zəriflik nümayiş etdirirlər.

"Qaytağı"

Azərbaycan xalq rəqsi

"Ləzgi"

Ləzgi xalq rəqsi

T
3

Dinlədiyiniz rəqlərin oxşar musiqi ifadə vasitələrini sadalayın.

Musiqi ifadə vasitələri haqqında yeni nə öyrəndiniz?

IV BÖLMƏ

İKİSƏSLİ MUSIQI

- 10 Musiqidə əks-səda
- 11 Ritmik ikisəslilik
- 12 Kanon
- 13 Səsaltı sədalar

Musiqi əsərləri bir, iki və çox səsli olur. Birsəsli musiqi əsərləri bir melodiya, ikisəsli musiqi əsərləri isə iki melodiyadan ibarətdir.

Bəzən dağlarda, qayalarda danışarkən, oxuyarkən səsimiz bir və ya bir neçə dəfə təkrarlanır. Təkrarlar eyni və ya fərqli ola bilər. Bu, əks-sədadır. Musiqidə də əks-sədadan (**imitasiya**) istifadə olunur.

"Əks-səda" mahnısında imitasiyadan istifadə edilib. Mahnıda imitasiya zamanı bəzi sözlərin sonluqları təkrar olunur. "Dağlarda əks-səda" pyesində isə bir musiqi parçası eynilə əvvəl zildə, sonra bəmdə səslənir. Pyesdə əks-sədanın imitasiyasında dinamik çalarlardan da istifadə edilmişdir.

Nə üçün musiqidə əks-səda üsulundan istifadə olunur?

Imitasiya kimisə və ya nəyi isə təqlid və ya təkrar etməkdir.

"Əks-səda"

Musiqisi Hökümə Nəcəfovanın,
sözləri Xanımana Əlibəylinindir.

"Əks-səda"

I bənd

Mən onu səsləyərək
Dağ boyu gəzirəm tək.
Əks-səda danışır,
Lap tutur məni gülmək.
Çağırdım, tez gəl bura,
Dağlar boyanıb nura.
O sevinib şad oldu,
Çığırdı ura-ura.

II bənd

Hey dağları dolaşdım,
Çoxlu təpələr aşdım.
Mən onu axtararaq
Bir qayaya yanaşdım.
Çağırdım, tez gəl bura,
Dağlar boyanıb nura.
O sevinib şad oldu,
Çığırdı ura-ura.

III bənd

Dağ boyu xeyli müddət,
Etdik onunla söhbət!
Əks-səda mənimlə
Aya uçacaq, əlbət.
Mən dedim əks-sədaya,
Sonra gedərik çaya.
O isə cavabında
Çığırdı aya-aya.

T₁ “Əks-səda” mahnısının hər bəndinin birinci dörd misrasını əks-səda üsulu ilə (əvvəl ***f***, təkrarını ***p***) oxuyun.

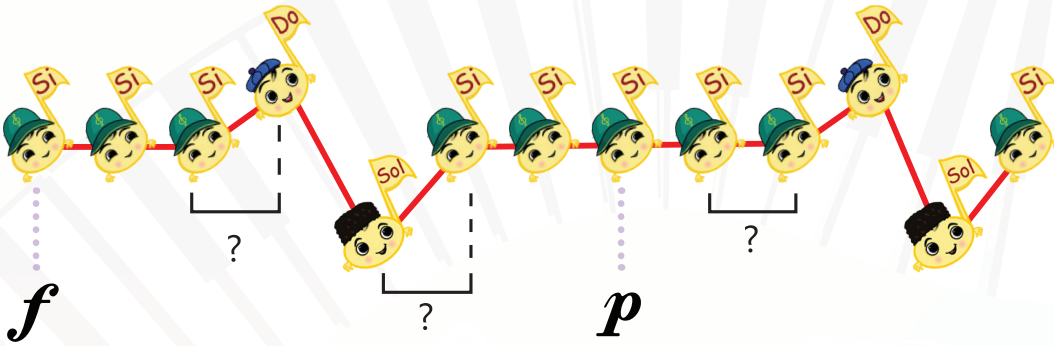

“Dağlarda əks-səda” pyesi
Musiqisi Samuil Maykəparındır.

T₂ Verilmiş sxemdə qeyd olunmuş intervalları müəyyən edin.

“Dağlarda əks-səda” pyesindən bir parça

Bu dərstdə öz fəaliyyətiniz
haqqında nə deyərdiniz?

Mahnıların müşayiətində
ritmik ikisəsliliyi necə
təşkil etmək olar?

Musiqi nümunələrini müxtəlif üsullarla müşayiət etmək olar: əl və çırtma çalmaqla, rəqs və marş hərəkətləri ilə, hər hansı bir musiqi alətində müşayiət etməklə və s. Ritmik müşayiəti eyni zamanda bir neçə üsulla da yerinə yetirirlər. Bu zaman ritmik müşayiətdə ikisəslilik yaranır. İkisəsli müşayiətin hər bir səsinin fərqli ritmik şəkli olur.

“Azərbaycana gəlsin”

Musiqisi Tofiq Quliyevin,
sözləri Süleyman Rüstəmindir.

“Azərbaycana gəlsin”

I bənd

1-ci şagird — əl çalmaq

2-ci şagird — əlləri havada yellətmək

Vətənimin seyrinə çağırıram əlləri,
Sərvət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin.
Bəzənib başdan-başa şəhərləri, kəndləri,
Cənnət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin.

T
1

Verilmiş sxemə uyğun hərəkət edərək “Azərbaycana gəlsin” mahnısının birinci bəndini cütlərlə oxuyun.

“Yolka nəğməsi”

Musiqisi Soltan Hacıbəyovun,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninidir.

“Yolka nəğməsi”

I bənd

Budur təzə il gəlir,
Gözəl şənlik düzəlir.
Xoş nəğməmiz yüksəlir, yüksəlir.
Yolka bizə qonaqdır,
Ulduzları parlaqdır,
Şaxta baba dümağdır, dümağdır.

Nəqərat:

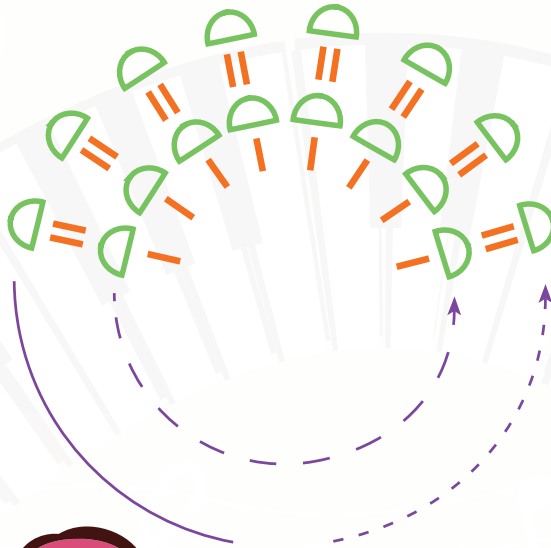
Vermişik biz əl-ələ,
Əl-ələ, əl-ələ,
Oynayırıq bax belə,
Bax belə, bax belə.

T

2

“Yolka nəğməsi”ni ifa edərək sxemə uyğun rəqs edin.

Rəqsdə
düzülüş və
hərəkət
sxemi

şagird

1 addım

2 addım

Hansı mahnının ritmik
müşayiəti daha maraqlı idi?

Kanon şəklində ifa olunan mahnını ritmik müşayiətlə necə əlaqələndirmək olar?

Kanon ikisəsli musiqinin bir növüdür. Burada ikinci səs birinci səsin melodiyasını bir müddətdən sonra təkrarlayır, birinci səs isə öz melodiyasını davam etdirir. Birinci səs melodiyanı başladığı kimi birinci də bitirir. Mahnını kanonla oxuduqda isə melodiya mətnlə birlikdə təkrarlanır.

"Yolka nəğməsi"

Musiqisi Soltan Hacıbəyovun,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.

T

1

"Yolka nəğməsi"nin nəqəratını verilmiş sxemə görə ifa edin.

Nəqərat:

Vermişik biz əl-ələ, Əl-ələ,

əl-ələ, Oynayırıq bax belə, Bax belə, bax belə.

f

Vermişik biz əl-ələ, Əl-ələ,

əl-ələ,

Oynayırıq bax belə, Bax belə, bax belə.

p

▶ “Zarafatyana kanon” oyununun qaydaları:

Sınıf iki qrupa bölünür: birinci qrup (1-ci səs), ikinci qrup (2-ci səs).
“Zarafatyana kanon”u oxuyarkən hər misraya uyğun müəyyən hərəkətlər yerinə yetirilir: 1-ci misrada əl çalma, 2-ci misrada əlləri havada yellətmə, 3-cü misrada şəhadət barmaqlarını silkələmə, 4-cü misrada ayaqları tappılatma.

Oyuna I qrup başlayır: I qrup 1-ci misranı bitirib 2-ci misraya keçəndə II qrup 1-ci misranı oxumağa başlayır. Beləliklə, oyun kanon şəklində davam edir.

T 2 Mahnının kanonla ifası zamanı şəkillərdə verilmiş hərəkətləri icra edin.

1 Oxuduqca unison

Unison birsəslilik, bir neçə ifaçının birlikdə eyni musiqini ifa etməsidir.

2 Öyrənirik biz kanon.

3 Kim oxumasa kanon,

4 Olacaqdır turş Limon.

Cümləni necə tamamlayardınız?
“Bugünkü dərs mənim üçün...”.

Musiqi əsərlərinin səsaltı sədalarını necə oxumaq olar?

Bəstəkarlar musiqi əsərlərini yazarkən səsaltı sədalar üsulundan da istifadə edirlər. Bu üsul ikisəli musiqinin bir növüdür. Səsaltı sədalar əsas melodiyaadan asılı olur. Onlar melodiyanın müəyyən bir hissəsini eyni, zil və ya bəm səsdə təkrarlayır. Bu zaman əsas melodiya daha təsirli və ifadəli olur.

“Qəhrəmanlar”

Musiqisi Ramiz Mustafayevin, sözləri Tofiq Mütəllibovundur.

“Qəhrəmanlar”

I bənd

1-ci səs
səsaltı sədalar
1-ci səs
səsaltı sədalar
1-ci səs
səsaltı sədalar
1-ci səs
səsaltı sədalar

Hər zaman eşidirik
Qəh – rə –
İgidlərin səsini.
man – lar.
Onlardan öyrənirik
Qəh – rə –
Qəhrəmanlıq dərşini.
man – lar.

II bənd

Gözəl, şirin arzular
Qəh – rə –
Boy atır qəlbimizdə.
man – lar.
İgid babalar kimi
Qəh – rə –
Qəhrəman olaq biz də.
man – lar.

Nəqərat:

Könül açan nəğməmiz
Hər tərəfi dolaşır.
Qəhrəmanlar yurduna
Qəhrəmanlıq yaraşır.

Nəqərat.

T
1

“Qəhrəmanlar” mahnısının bəndlərini səsaltı sədalarla eyni səsə oxuyun.

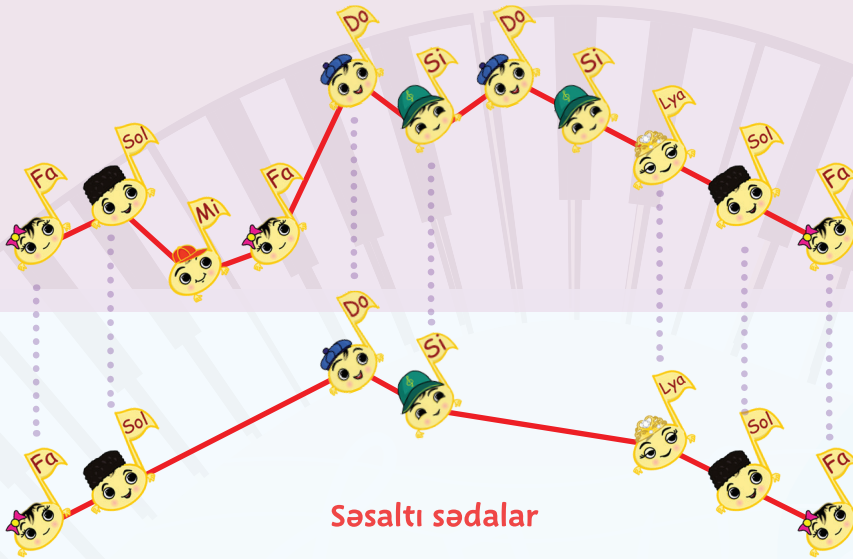
“Yeddi gözəl” baletindən “Hind gözəlinin rəqsi”

Musiqisi Qara Qarayevindir.

T
2

Verilmiş sxemdə “Hind gözəlinin rəqsi”nin melodiyaşını və səsaltı sədalarını notla oxuyun.

Melodiya

Səsaltı sədalar

Dərsdə
tapşırıqları
yerinə yetirmək
üçün sizə nə
kömək etdi?

1 Hansı vokal kollektivi bu qaydaya riayət etməlidir?

3 Zərb musiqi alətində müşayiət edərkən hansı musiqi ifadə vasitəsinə diqqət verilir?

4 Bəstəkarlar tərəfindən yaranan musiqi

"Dərələri çox dərin,
Köhlən buludlu dağlar"

6 sözləri ilə başlayan, “bir və, iki və” ölçüsündə olan mahnının adı

5 “Fəsillər” mahnısının adı

7 “Azərbaycan” xalq rəqsinin xarakteri

8 “Cəngi” Azərbaycan xalq rəqsinin melodiyası bu intervaldan başlayır.

9 “Fəsillər” mahnısının xarakteri

10 Bu rəqs xarakterinə görə
“Ləzgiyəngi” rəqsini xatırladır.

"Sağ, sağ, sağ ayağın qabağa,
Sol, sol, sol ayağın qabağa"

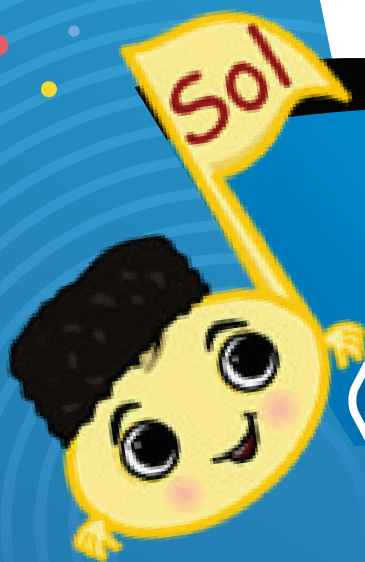
11 Musiqidə əks-sədanı yaratmaq üçün hansı dinamik çalardan istifadə edilir?

12 Mahnıdan götürülən bu sözlər hansı Azərbaycan xalq rəqsini xatırladır?

V BÖLMƏ

MUSIQI VƏ İNCƏSƏNƏTİN BAŞQA NÖVLƏRİ

- 14 Musiqi və ədəbiyyat
- 15 Musiqili ekran
- 16 Musiqili tamaşa
- 17 Daşları canlandıran
sənət və musiqi
- 18 Novruz əyləncələri

İnsanın həyatında incəsənət böyük rol oynayır. Musiqi, ədəbiyyat, rəssamlıq, heykəltaraşlıq, kino və teatr incəsənətin növləridir. Bəzən müxtəlif incəsənət əsərlərində eyni məzmun və hisslər əks olunur.

Nə üçün musiqi əsərlərini bədii nümunələrlə uyğunlaşdırmaq olur?

Bəzən musiqi əsərləri bədii mətnlərin yazılmasına səbəb olur. Bəzən də ədəbi mətnlər yeni-yeni musiqi əsərlərinin yaranmasına təkan verir. Bədii mətnlərsiz nə opera, nə də balet yarana bilər. Şeirsiz isə mahnı və digər vokal əsərlərini yazmaq olmaz.

Ədəbiyyat və musiqinin əsas mənbəyi bizi əhatə edən dünyadır. Eyni mövzu həm ədəbi, həm də musiqi əsərlərində öz əksini tapır, təəssüratlarımızı tamamlayır, zənginləşdirir və gücləndirir. Lakin musiqi və ədəbiyyat öz ifadə vasitələrinə, forma və təsir qüvvəsinə görə fərqlənir.

"Dilarə"

Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun, sözləri Tofiq Mütəllibovundur.

▶ "Dilarə"

I hissə

Təbəşirə bulaşmışdı
Dilarənin saç, üzü.
Arxayınca gəzirdi o,
Xəbərsizdi bundan özü.

II hissə

Pıçıldaşdı gülüşdülər
Onu görcək yoldaşları.
Eldar dedi: – Ağappaqdır,
Üz-gözünə sürüb qarı.
Gülzar dedi: – Gəlin yaxın,
Bu bəzakli qıza baxın, bəh-bəh.
Saçı ağdır, qaşları ağdır,
Şaxta baba olacaqdır.

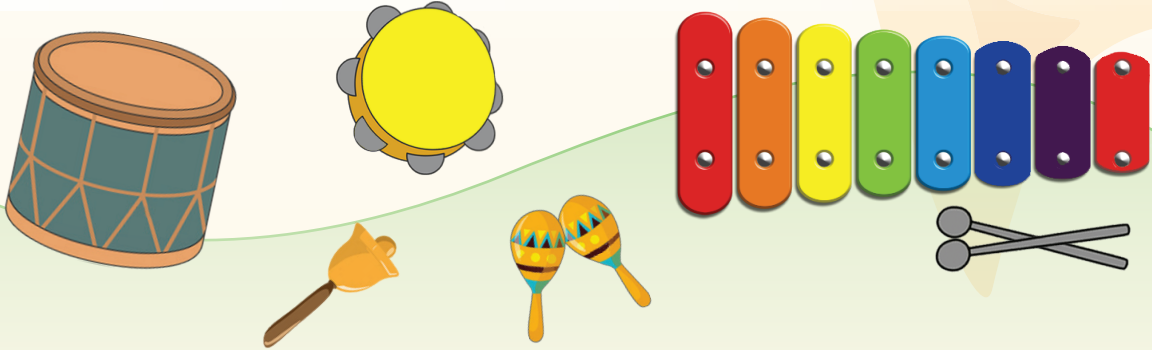
III hissə

Naznaz isə nə söz dedi,
Nə üzünə güldü onun.
Yaylığını çıxararaq
Üz-gözünü sildi onun.

T
1

“Dilarə” mahnısının məzmununa uyğun atalar sözünü seçin.

- Bu günün işini sabaha qoyma.
- Dost yaman gündə tanınar.
- İş insanın cövhəridir.
- Kitab bilik mənbəyidir.

T
2

Mahnının hissələrini ritm və tempinə uyğun müşayiət edin.

“Hekayə” pyesi

Musiqisi Qara Qarayevindir.

T
3

Verilmiş mətnlərdən “Hekayə” pyesinin xarakterinə uyğun olanını seçin.

Mən sinfimizdəki uşaqlar: Kamilə, Mikayıl, Gülsüm, Arif və Rəna ilə dostluq edirəm. Dərstdən sonra biz bir yerdə oxuyur, oynayır və əylənirik. Biz yaxşı oxumağa çalışır, çətinlik çəkən zaman bir-birimizə kömək edirik.

Tətildən sonra Arif məktəbə gəlmədi. Müəllim mənə müraciət edərək soruşdu:

– Ayxan, Arifin məktəbə gəlməməsinin səbəbini bilirsən?

Mən Arifin yığılaraq ayağının möhkəm əzildiyini müəllimə bildirdim.

Hər gün dostlarımızdan birinin növbə ilə Arifgilə gedib ev tapşırıqlarını birlikdə yerinə yetirdiyimizi də söylədim. Müəllim dedi:

– Afərin, Ayxan! Siz həqiqi dostlarsınız.

▶ Günəşin şikayəti

Günəş hər gün al şəfəqlərini saçaraq Yer üzünü işıqlandırır. Onun işığı və istisi insanları sevindirir, təbiəti canlandırır. Bir gün ətrafa qaranlıq çökdü. Yağış dayanmadan yağır, külək əsir, hava soyuyurdu. Qara buludlar Günəşi mühasirəyə almışdı. Günəş onlardan şikayət etdi: "Buludlar parlağa, istilik verməyə mənə mane olur. Mən şəfəq saçıb insanlara, təbiətə işıq, istilik verməliyəm. Mənsiz yer üzündə hər şey donar!"

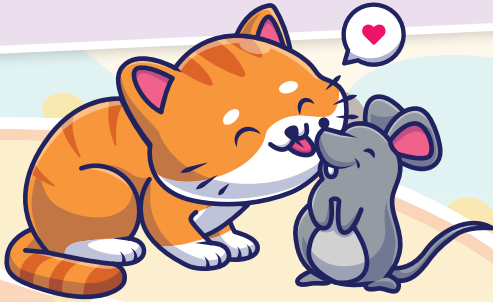

▶ Pişik və siçan

Kəndimizdəki evlərdən birində böyük ailə yaşayırdı. Ailənin sevimli bir pişiyi var idi. Bəzən pişik evdə tək qalanda çox darıxırdı.

Günlər keçdi. Evin zirzəmisində bir siçan məskunlaşmışdı. Günlərin bir günü pişik siçanla rastlaşdı. Pişik çox sevindi, çünki evdə tək qalanda oynamaq üçün dost tapıldı. Evdə siçanın olmasını bilən ailə üzvləri onu tutmaq üçün bir neçə tələ qurdu. Lakin pişik siçanın tələyə düşməsinə istəmirdi.

Bir gün səhər yuxudan duran ev sakinləri bütün tələləri zibil qutusunda gördülər. Sən demə, pişik dostunu xilas etmək üçün evdəki tələləri həmin qutuya atıbmiş.

**Dərsdəki fəaliyyətinizi hansı
sima ilə qiymətləndirərdiniz?**

Nə üçün filmlərdə musiqidən istifadə edirlər?

Musiqi əsərlərinin yayılmasında televiziya böyük rol oynayır. Televiziya kanallarında nümayiş olunan kino və cizgi filmləri, musiqi və əyləncəli proqramlarda tanınmış Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının musiqi əsərləri səsləndirilir. Kino və cizgi filmlərində müxtəlif xarakterli musiqi nümunələrindən istifadə olunur. Bu nümunələr filmdə baş verən hadisələri, filmin məzmununu və bədii obrazların əhvali-ruhiyyəsini əks etdirir. Bu da tamaşaçıların hisslərinə təsir edir və film haqqında təəssüratlarını daha da gücləndirir.

“Bəxtiyar” kinofilmindən “Dostluq mahnısı”

Musiqisi Tofiq Quliyevin,
sözləri Ənvər Əlibəylinindir.

▶ “Dostluq mahnısı”

I bənd

Dörd dost, dörd ürək, dörd yoldaşq biz,
Birdir arzumuz, istəklərimiz.
Hər gün suları tən yara-yara
Birgə gedirik biz buruqlara.

Nəqərat:

Ayrılmaz dostlarıq biz,
Tükənməzdir qüvvəmiz.
Qarşımızda baş əyir
Mavi dalğalı dəniz.

III bənd

O kəs dünyada çox bəxtiyardır,
Sadıq, ayrılmaz dostları vardır.
Dərdi, sevinci birgə bölürlər.
Birgə qəm çəkib, birgə gülürlər.

Nəqərat.

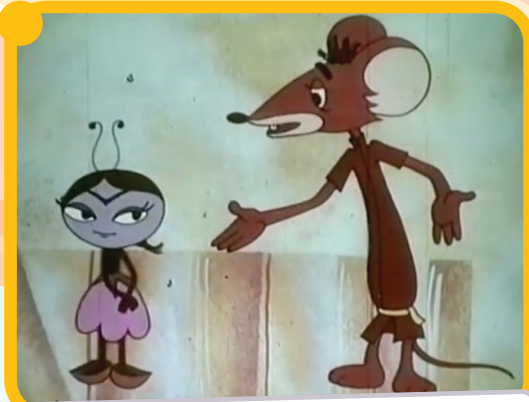
II bənd

Günəş nur saçır yollarımıza,
Dostluq güc verir qollarımıza.
Dostluq solmayan baharımızdır,
Hər vaxt sədaqət şüarımızdır.

Nəqərat.

T
1

“Dostluq mahnısı”nda əks olunan hisslərə uyğun verilmiş cizgi filmlərindən birini seçin.

“Pıspısa xanım və Siçan bəy” cizgi filmi

“Cırtıdan” cizgi filmi

"Qala" filmindən bir parça
Musiqisi Cahangir Zülfüqarovundur.

"Musiqili ekran" oyununun qaydaları:

Qruplara bölünün. Hər qrupun bir üzvü növbə ilə masaya yaxınlaşıb qiymətləndirmə cədvəlini və iş vərəqini götürür. Videoçarx nümayiş olunur. Qruplar burada səslənən musiqinin xarakterinə uyğun videoçarx üçün kiçik mətn yazıb onu adlandırırlar. Növbə ilə hər qrupun bir nümayəndəsi qrupun mətnini "ekran" (lövhə) qarşısında oxuyur. Digər qruplar isə onun çıxışına əsasən bu qrupun işini cədvələ görə qiymətləndirir ("+" uyğundur, "-" uyğun deyil).

T

2

Cədvəli doldurun.

Qrupun nömrəsi	Mətnin adı	Mətn musiqinin xarakterinə uyğundur ("+" və ya "-")
1	☆☆☆	☆☆☆
2	☆☆☆	☆☆☆
3	☆☆☆	☆☆☆
4	☆☆☆	☆☆☆

T

3

"Qala" və "Bəxtiyar" kinofilmlərindəki musiqi nümunələrini xarakterinə görə müqayisə edin.

Dərsdə görülən hansı işinizi daha yüksək qiymətləndirərdiniz?

Tamaşanın məzmununu musiqi və bədii nümunələrlə necə ifadə etmək olar?

İstənilən bədii əsəri tamaşaya qoymaq olar. Tamaşada aktyor oyunu, dialoqlar, mahnı və rəqs nömrələri birləşirsə, bu, musiqili tamaşadır. Musiqi ilə yanaşı, səhnənin tərtibatı və aktyorların kostyumları musiqili tamaşanın məzmununun çatdırılmasına kömək edir.

“Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm” musiqili tamaşasından bir parça
Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun, sözləri Ramiz Heydəridir.

T
1

“Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm” musiqili tamaşasının məzmununa uyğun atalar sözlərini seçin.

1. Bilmədiyini biləndən soruş.
2. Elmsiz adam qanadsız quş kimidir.
3. Düşmən zəif olsa da, ehtiyatı əldən vermə.
4. Yalançının evi yandı, heç kim ona inanmadı.
5. Eşitdiyinə inanma, gördüyünə inan.
6. İki qoçun başı bir qazanda qaynamaz.

“Balaca dirijor”

Musiqisi Asya Sultanovanın,
sözləri Teymur Elçinindir.

“Balaca dirijor”

I bənd

Səs-küy salma kontrabas,
Dayan, qulaq as!
Sən nə gəzirsən şeypur,
Öz yerində dur!

Nəqərat:

Tez olun, tez olun
Başlayaq işə!

II bənd

Gülmə, gülmə, saksofon,
Düz otur qarmon!
Yatma, yatma, baraban,
Tütəkdən utan!

Nəqərat.

T

2

Mahnıda bəhs olunan davranışı hərəkətlərlə təsvir edin.

“Musiqi alətləri” oyununun qaydaları:

Qruplara bölünün. Hər qrupun bir üzvü növbə ilə masaya yaxınlaşıb “Balaca dirijor” mahnısının mətni və müxtəlif musiqi alətlərinin adı yazılmış (arfa, kamança, tar, skripka, saz, ney, çəng, zəng, nağara, gitara, qanun, dəf, fleyta) iş vərəqini götürür. Mahnının mətnində olan musiqi alətlərinin adını iş vərəqində yazılmış musiqi alətlərinin adı ilə əvəz edir: I bənddə Avropa musiqi alətlərinin adları ilə, II bənddə Azərbaycan xalq musiqi alətlərinin adları ilə. Hər qrup növbə ilə mahnının mətnində etdiyi dəyişikliklərlə onu ifa edir.

T

3

Musiqi alətlərində çalmağı hərəkətlərlə təsvir edərək
“Balaca dirijor” mahnısını mətndə etdiyiniz dəyişiklik-
lərlə oxuyun.

Mahnının məzmununu səhnələşdirmək üçün dərstdə
öyrəndikləriniz sizə necə kömək edər?

DAŞLARI CANLANDIRAN SƏNƏT VƏ MUSİQİ

Musiqi əsərini heykəltaraşlıqla
necə əlaqələndirmək olar?

Musiqi və heykəltaraşlıq incəsənətin növləridir. İnsanın müxtəlif hisslərini, həyatda baş verən hadisələri bəstəkarlar musiqi əsərlərində, heykəltaraşlar isə abidələrdə əks etdirirlər. Həm musiqidə, həm də heykəltaraşlıqda əsərin əsasını mövzu, süjet və obraz təşkil edir.

“Yaşa, mənim xalqım!”

Musiqisi Rauf Məmmədovun,
sözləri Zivər Ağayevanın.

I bənd

Canımızla bağlıyıq
Bu torpağa, bu elə,
Sıralanıb dağ kimi,
Gəlin verək əl-ələ.
Gəl bacım, gəl qardaşım,
Bir olaq, yumruq olaq.
Sinəsi dağlanmasın,
Bölünməsin bu torpaq.

Nəqərat:

Yaşa, yaşa, yaşa, mənim xalqım!
Yaşa, yaşa, yaşa, mənim xalqım!

“Yaşa, mənim xalqım!”

II bənd

Ölsə, yada əyilməz,
Düşsə dara, çətinə,
Bu vüqarlı xalqımın,
Qurbanam qeyrətinə.
Türkün qolu bükülməz,
Türkün gücü tükənməz.
Bir kərə qalxan bayraq
Bir daha enməz, enməz.

Nəqərat.

Son üçün:

Yaşa, yaşa, yaşa, Azərbaycan!

T
1

“Yaşa, mənim xalqım!” mahnısını xarakter və məzmununa görə verilmiş abidələrdən biri ilə müqayisə edin.

“20 Yanvar”
abidə-kompleksi

“Dəmir yumruq”
abidəsi

“Ana harayı”
abidəsi

“Qalib əsgər”
abidəsi

“Türksayağı rondo”

Musiqisi Volfqanq Amadey Motsartındır.

Davul

T
2

“Türksayağı rondo” və şəkil-dəki heykələ əsasən davul musiqi aləti haqqında təqdimat hazırlayın.

T
3

“Türksayağı rondo”nun bir parçasını ritminə uyğun barabanda müşayiət edin.

Dərsdə daha çox
xoşunuza nə gəldi?

Musiqi və bədii nümunələrdə
Novruz bayramını necə əks
etdirmək olar?

Novruz bayramı Azərbaycan xalqının sevimli bayramlarından biridir. Bu bayram qədim ənənələrlə, oyunlarla zəngindir. Oyunlar tamaşanı, musiqini, rəqsi, şeiri və incəsənətin başqa növlərini özündə birləşdirir. Novruz bayramında "Kosa-kosa", "Kəndirbaz", "Cıdır", "Gizlənpaç", "Fincan-fincan", "Bənövşə" və s. kütləvi əyləncəli milli oyun və tamaşaları oynanılır, kəmənd atmaq, qurşaq tutmaq, daş qaldırmaq, at çapmaq yarışları keçirilir. Bu oyunlar cəldlik və qıvrıqlıq aşılayır, gözəllik və xeyirxahlığı tərənnüm edir. Xalq mahnıları və rəqsləri bu oyunların ayrılmaz hissəsidir.

Bəstəkarlar Novruz bayramından ilham alaraq bu mövzuda müxtəlif musiqi əsərləri yaradıblar. Belə ki bayram şənliklərində xalq musiqisi ilə yanaşı, professional musiqi nümunələri də səsləndirilir.

"Xoş gəlmisən, Novruzum!"

Musiqisi və sözləri
Səadət Fərziyevanıdır.

"Xoş gəlmisən, Novruzum!"

I bənd

Yığışdı bütün ellər,
Yaza salam deməyə,
Gəldi güllər, çiçəklər
Sevinib, rəqs etməyə.
Yaşıl geydi tarlalar:
"Baxın, görün kim gəlib?
Gülər üzlü Novruzum
Bol bərəkət gətirib!"

Nəqərat:

Ay kosa-kosa, gəlsənə,
Bir sevinib-gülsənə.
Qaynayıb-qarışsana,
Bizimlə oynasana.

II bənd

Bahar gəldi çöllərə,
Torpaq oyandı artıq.
Hər vaxt bahar gələndə
Sevinib ucalırıq.
Xoş gəlmisən, Novruzum!
Qədəmlərin mübarək!
Hər tərəfdə nəğmələr,
Dörd tərəfin gül-çiçək.

Nəqərat.

III bənd

Fındıq, qoz, badam, püstə,
Süfrələri bəzəyir,
Şəkərbura, paxlava,
Qonaqları gözləyir.
Qapılar döyüləndə
Soruşuruq: "Kimsən sən?"
Açıb, görürük yerdən
Papaq deyir: "Mənəm, mən!"

Nəqərat.

Son üçün:

Ay kosa-kosa, gəlsənə,
Gəlib salam versənə,
Çömçəni doldursana,
Kosanı yola salsana.
Ay kosa-kosa, gəlsənə,
Bir sevinib-gülsənə.
Qaynayıb-qarışsana,
Bizimlə oynasana.

T
1

Verilmiş şeirlərdən “Xoş gəlmisən, Novruzum!” mahnısının məzmununa uyğun olanını seçin.

Mənəm qanadlı çiçək,
Adım isə kəpənək.
Al-əlvan xallarım var.
Qızıl kimi parıldar.

Abdulla Şaiq

Ey hörmətli müəllim,
Hər könlüdə yerin var.
Hər kənddə, hər şəhərdə
Sənin meyvələrin var.

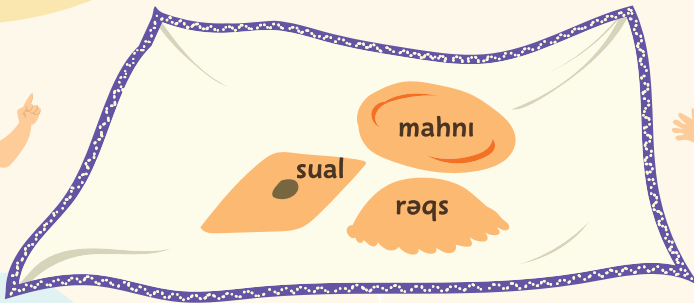
Bəxtiyar Vahabzadə

Qaranquş ol zaman gələr,
Yenə tikər yuvasını,
Qonar yaşıl ağaclara,
Oxur gözəl havasını.

Abbas Səhhət

► “Musiqili bağlama” oyununun qaydaları:

4 qrupa bölünün. Qruplardan bir nümayəndə masadakı sinidən müxtəlif formalarda (qoğal, paxlava, şəkərbura) üç boş kart, bir ləçək və iki nömrəsi olan bir kart (yuxarıda – qrupun öz nömrəsi, aşağıda – bağlama ilə dəyişəcəyi qrupun nömrəsi) götürür. Hər qrup üç boş karta “Novruz” mövzusunda uyğun bir mahnı, bir rəqs adı və sual yazır. Sonra onları ləçəyə qoyub bağlama düzəldir. İki nömrəli karta əsasən bağlamalar qruplar arasında dəyişdirilir. Həmin bağlamalarda olan kartlara görə qruplar növbə ilə mahnı oxuyur, rəqs edir və sualı cavablandırırlar.

T
2

Kartlarda qeyd olunmuş musiqi nümunələrinin bir parçasını ifa edin və suala cavab verin.

İncəsənətin növləri
haqqında daha nəyi
öyrənmək istəyirsiniz?

VI BÖLMƏ

MUSIQİLİ ŞƏKİLLƏR

- 19 Musiqidə portret
- 20 Musiqili natürmort
- 21 Musiqidə təbiət lövhələri
- 22 Sərgidə

Musiqi və rəngkarlıq incəsənətin növləridir. Hər iki növün oxşar və fərqli ifadə vasitələri vardır. Bu vasitələrlə musiqi və rəngkarlıq əsərlərində müxtəlif obrazları canlandırmaq olur.

Musiqidə portreti necə təsvir etmək olar?

Portret bir və ya bir qrup real insanın təsviridir. Burada insanın xarici görünüşünü təsvir etməklə yanaşı, onun daxili aləmini, xarakterini ifadə etmək mümkündür. Portreti müxtəlif incəsənət növlərində yaratmaq olar. Bu janrdə olan əsərlər bəstəkarları musiqi nümunələrini yaratmağa həvəsləndirə bilər. Musiqili portretləri də rəsmdə təsvir etmək olur.

"İgid əsgər, möhkəm dayan!"

Musiqisi və sözləri Şahin Musaoğlunundur.

▶ **"İgid əsgər, möhkəm dayan!"**

I bənd

Çox sınıdı bizi zaman,
Neçə şəhid getdi qurban.
Sinəsiylə sipər olan –
İgid əsgər, möhkəm dayan!

II bənd

Salam Vətən, salam ana,
Çətin gündə bizi sına.
Qanla cavab verək qana –
İgid əsgər, möhkəm dayan!

Nəqərat.

Nəqərat:

Ya azad ol, ya candan keç, ya candan keç,
İki yoldan birini seç, birini seç,
Azadlığın şərbətin iç, şərbətin iç,
İgid əsgər, möhkəm dayan!

III bənd

Şəhid qanı axan torpaq,
Yad ayaqda qalmaz tapdaq.
Düşmənlərin qan qusacaq –
İgid əsgər, möhkəm dayan!

Nəqərat.

T

1

Mahnının məzmun və xarakterinə uyğun əsgər portretini çəkin.

T 2 Verilmiş sxemə görə “İgid əsgər, möhkəm dayan” mahnısının bəndlərini iki səsli oxuyun.

1-ci səs	Çox sınađı bizi zaman,
2-ci səs	Çox sınađı, çox sınađı,
1-ci səs	Neçə şəhid getdi qurban,
2-ci səs	Neçə şəhid, neçə şəhid,
1-ci və 2-ci səs	Sinəsiylə sipər olan,
1-ci səs	İgid əsgər, möhkəm dayan...
2-ci səs	İgid əsgər, igid əsgər.

Sonata instrumental musiqi əsəridir.
Patetika ruh yüksəkliyədir.

“Patetik sonata”nın I hissəsi
Musiqisi Lüdviq van Bethovenindir.

T 3 Verilmiş nümunələrdən “Patetik sonata”nın I hissəsinin xarakterinə uyğun olanını seçin.

“Lənkəran qızları”
Böyükağa Mirzəzadə

“Neftçilər”
Tofiq Cavadov

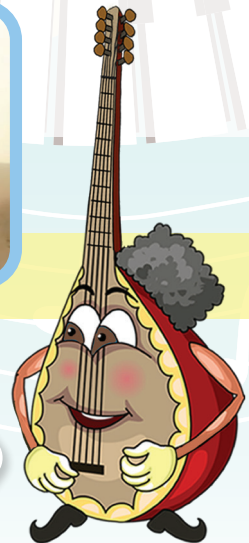

Sevimli müəllim

Topçu Vüsal

Dərsdə tapşırıqları yerinə yetirmək üçün nə etdiniz?

Musiqi ilə natürmortu
necə əlaqələndirmək
olar?

Təsviri incəsənətin bir növü də natürmortdur. Natürmortda cansız təbiət və əşyalar bir yerdə, qrup halında təsvir olunur. Natürmortlarda müxtəlif əşyalar (məişət əşyaları, gül-çiçək, meyvə, musiqi alətləri, silah və s.) təsvir olunur. Belə rəsmlərdə təsvir olunan hər bir şey insanın həyat tərzini, onun xarakteri və əhvali-ruhiyyəsindən xəbər verir.

Musiqi də cansız təbiətin, müxtəlif əşyaların təsvirlərini musiqi ifadə vasitələrinin, musiqili və küylü səslərin köməyi ilə əks etdirir. Bəzi musiqi əsərlərinin adında, mahnıların sözlərində də natürmortu "görmək" olur.

"2 nömrəli ekspromt"

Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

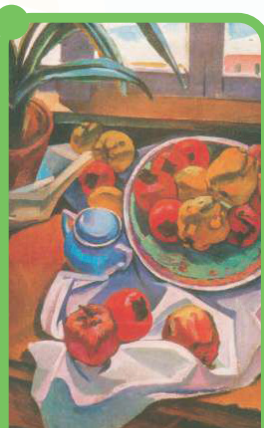
Ekspromt instrumental musiqi əsəridir.

T
1

"2 nömrəli ekspromt"un xarakterinə uyğun olan natürmortu seçin.

"Xəncərlə natürmort"
Maqomed Dibiroy

"Natürmort"
Toğrul Nərimanbəyov

"Kitabla natürmort"
Anri Fanten-Latur

İkihüğüclü dəvə
Guigen Zha

"Qızılgül"

Musiqisi Hatəm Nəbioğlunun,
sözləri Abdulla Şaiqindir.

T
2

"Qızılgül" mahnısının işarələnmiş
hissəsini kanon şəklində oxuyun.

"Qızılgül"

Qızıl güləm, qızıl gül,
Məni sevər hər könül.
Yaşıldır incə belim,
Qızıldandır hər telim.

Səhər erkən açaram,
Gözəl qoxu saçaram.
Ətrim tutar hər yanı,
Mənim kimi gül hanı?!

Mən əllərdə gəzərim,
Süfrələri bəzərim.
Mənəm gözəl qızıl gül,
Sən ey qönçəm, açıl, gül.

2-ci səs

"Qızılgül"

Fatimə Qurbanova

1-ci səs

Qızıl güləm, qızıl gül,
Məni sevər hər könül.

Yaşıldır incə belim,
Qızıldandır hər telim.

Yaşıldır incə belim,
Qızıldandır hər telim.

..... Qızıl güləm, qızıl gül,
..... Məni sevər hər könül.
..... Yaşıldır incə belim,
..... Qızıldandır hər telim.
..... Yaşıldır incə belim,
..... Qızıldandır hər telim.

Son üçün:

Qızıl güləm, qızıl gül.

Dərsdəki əhvali-ruhiyyəyə görə
güldana hansı qızılgülü qoydunuz?

MUSIQIDƏ TƏBİƏT
LÖVHƏLƏRİ

Təbiəti təsvir edən
musiqini rəsmlə necə
əlaqələndirmək olar?

Ən qədim zamanlardan təbiət rəssam, yazıçı və bəstəkarlar üçün ilham mənbəyi olmuşdur. İncəsənətin bütün növlərində təbiət təsvirinin heç vaxt sadə surəti olmamışdır. İncəsənət əsərlərində təbiət sanki canlanır. Təbiət lövhələri (mənzərə) insanın onu gördüyü kimi olur: kədərli və ya şən, düşüncəli və ya əzəmətli.

Portret və natürmort kimi təbiət də musiqi əsərlərində musiqi ifadə vasitələrinin köməyi ilə əks edilir. Bəzi musiqi əsərlərində təbii və ya təqlid olunan quşların nəğməsi, çayın şırıltısı, tufan səsi, dənizin dalğalanmasını da eşitmək olur.

“Şən Azərbaycan”

Musiqisi Polad Bülbüloğlunun,
sözləri Məstan Günərinindir.

“Qudyalçay vadisi”

Səttar Bəhlulzadə

“Zəngilanın üzüm bağları”

Nadir Əbdürrəhmanov

T
1

Məzmun və xarakterinə görə “Zəngilanın üzüm bağları” və “Qudyalçay vadisi” şəkillərini “Şən Azərbaycan” mahnısı ilə müqayisə edin.

▶ “Şən Azərbaycan”

I bənd

Qoy mən yenə söhbət açım ilk baharımdan,
Nəğməm ilə bir də keçim öz diyarımdan.
Qoy mən yenə söhbət açım ilk baharımdan,
Nəğməm ilə bir də keçim öz diyarımdan!

II bənd

El qızları düzüm-düzüm Kür qırağında,
Min gül açıb Gəncəmizin hər budağında.
Dost elləri Qarabağın dağ vüqarlıdır,
Gen çölləri bu torpağın xoş baharlıdır!

III bənd

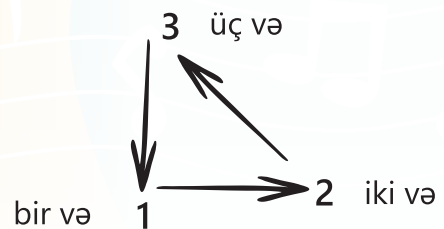
Hər damlası laylay çalan göy Xəzərim var.
Hər ulduzu nəğməm olan min şəhərim var.
Keçdim yenə çiçək-çiçək hər mahalımdan,
Öz yurdunun doymaz ürək yüz vüsalından!

Son üçün:

Hər yanı gülşən Azərbaycan!

Nəqərat:

Bol bəhrəli Muğan düzü,
Mil düzü, Şirvan düzü
Gəl, gəl deyir şən Azərbaycan!
Tər gülləri şəfalıdır,
Göygöl nə səfalıdır,
Hər yanı gülşən Azərbaycan!

Nəqərat.**Nəqərat.****Dirijorluq sxemi****T****2**

“Şən Azərbaycan” mahnısını oxuyaraq
dirijorluq edin.

2 nömrəli konsertdən ("Yay") "Tufan"
Musiqisi Antonio Vivaldinindir.

T
3

"Tufan" musiqi nümunəsində istifadə olunan
musiqi alətlərinin adını cədvəldə qeyd edin.

Azərbaycan musiqi alətlərinin ifasında

Avropa musiqi alətlərinin ifasında

skripka

dəf

fleyta

tar

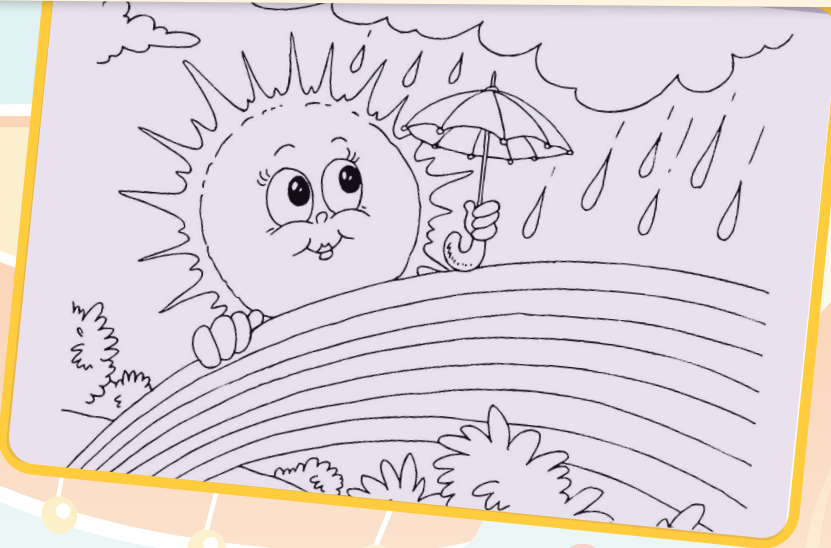
baraban

arfa

T
4

İş vərəqində verilən şəkli "Tufan" musiqi nümunəsinin xarakterinə
uyğun rəngləyin.

Dərsdə yaranan suallara cavab ala bildinizmi?

Musiqi və rəsmlərin
uyğunluğunu necə
müəyyən etmək olar?

Müxtəlif obrazları, həyat hadisələrini, füsunkar təbiət lövhələrini əks edən rəsm əsərlərindən müxtəlif sərgilər təşkil olunur. Sərgilərdə bələdçilər tamaşaçıları natürmort, portret və mənzərənin məzmunu ilə tanış edir. Bəzən sərgilərdə nümayiş olunan təsviri incəsənət əsərlərinə uyğun musiqi əsərləri də səsləndirilir. Həmin musiqi əsərləri sərgidən alınan təəssüratları daha da zənginləşdirir.

"İgidlər"

Azərbaycan xalq rəqsi

T
1

"İgidlər" rəqsinin məzmun və xarakterinə uyğun adları verilmiş şəkli seçin.

"Zəngilanın üzüm bağları"

Nadir Əbdürrəhmanov

"Lənkəran qızları"

Böyükəğa Mirzəzadə

"Xəncərlə natürmort"

Məqəmə Dibiroy

"Qudyalçay vadisi"

Səttar Bəhlulzadə

"İki hürgüclü dəvə"

Guigen Zha

"Neftçilər"

Tofiq Cavadov

"Kitabla natürmort"

Anri Fanten-Latur

"Natürmort"

Toğrul Nərimanbəyov

“Şəkillər haqqında mahnı”
Musiqisi Qriqori Qladkov-Yuginin,
sözləri Aleksandr Kuşnerindir.

▶ **“Şəkillər haqqında mahnı”**

I bənd

Görsən əgər sən şəkildə
Çəkilib çay dərədə,
Ya küknar bəyaz örtükdə,
Ya bulud bağ üstündə,
Ya geniş qarlı düzənlik,
Ya tarla və daxma var.
Bu şəkillərə deyərdik:
Bu ki mənzərə, dostlar.

II bənd

Görsən əgər sən şəkildə
Fincan vardır masada,
Ya şirə böyük qrafində,
Ya güllər büllur vazda,
Ya bürünc qab çəkilibdir,
Ya armud və yaxud tort.
Bu şəkillərə deyərdik:
Bu ki dostlar, natürmort.

III bənd

Görsən əgər sən şəkildən
Baxır bizlərdən biri,
Ya padşah qədim geyimdə,
Ya fəhlədir fikirli,
Ya pilot və ya rəqqasdır,
Ya bir qız saçında lent.
Bu şəkillərə deyərdik:
Bu ki, dostlarım, portret.

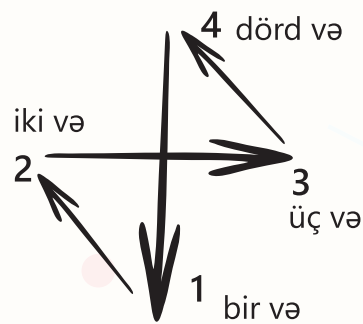
T
2

**“Şəkillər haqqında mahnı”nı oxuyaraq
dirijorluq edin.**

T
3

**Mahnının bəndlərinin
məzmununa görə
şəkil çəkin.**

Dirijorluq sxemi

Cümləni necə tamamlayardınız?
“İndi mən bilirəm ki,...”.

VII BÖLMƏ

KONSERT ZALINDA

- 23 “Canım mənim, məmləkətim!”
- 24 Afişa
- 25 Konsertə hazırlıq
- 26 Bayram konserti

Konsert zalı, opera teatrı və filarmoniya hər bir şəhərin mədəni həyatının ayrılmaz hissəsidir. Belə yerlərdə musiqi festivalları, konsertlər və digər mühüm tədbirlər keçirilir. Konsert zallarında insanlar səslənən musiqidən həzz alırlar, onlarda müsbət enerji və xoş emosiyalar yaranır.

“CANIM MƏNİM, MƏMLƏKƏTİM!”

Adətən, bayram, tarixi günlər, yaradıcılıq gecələri və başqa tədbirlərdə konsertlər təşkil olunur. Musiqi kollektivləri öz bədii nailiyyətləri, ifaçılıq səviyyələrini göstərməklə özlərinin birlik, nizam-intizam və ifaçılıq qabiliyyətlərini nümayiş etdirir. Konsert eyni və müxtəlif xarakterli bir və ya bir neçə incəsənət növlərinə aid konsert nömrələrindən ibarət ola bilər.

Azərbaycan Respublikasının Müstəqillik Gününə həsr olunmuş konsertlərdə daha çox vətənpərvərlik mövzusunda əsərlər ifa olunur. Bu konsertlərdə mütləq Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni səslənir.

Konsertdə çıxış edən kollektivlərin ifaçılıq səviyyəsini necə müəyyən etmək olar?

T
1

İş vərəqlərinə əsasən vokal və rəqs kollektivləri haqqında təqdimat edin.

Vokal kollektivi

- Vokal kollektivlərinin yazılı təsvirini verin.
- Nümunələr gətirin.
- Suala cavab verin: vokal kollektivinin ifaçılıq səviyyəsi nə deməkdir?

Rəqs kollektivi

- Rəqs kollektivlərinin yazılı təsvirini verin.
- Nümunələr gətirin.
- Suala cavab verin: rəqs kollektivinin ifaçılıq səviyyəsi nə deməkdir?

“Yallı”

Azərbaycan xalq rəqsi

“Deliloy, deliloy dastanı”

Türk xalq rəqsi

T
2

Verilmiş sözlərdən istifadə etməklə cədvəli doldurun.

Rəqsin xarakteri: *təntənəli, fikirli, gümrəh, zərafətyana*Müşayiət: *əlçalma, çirtma çalma, nəfəs alətləri, zərb alətləri*Ansambılın növü: *duet, trio, kollektiv*

Rəqsin adı	Rəqsin xarakteri	Müşayiət	Ansambılın növü
"Yallı"	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆
"Deliloy, deliloy dastanı"	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆

▶ "Azərbaycan"

I bənd

Bu dünyanın bir adı var
Canım mənim, məmləkətim!
Günəş kimi daim yanar
Odlar yurdu, məhəbbətim!

Qoy ucalsın zirvələrə
O yenilməz bayrağımız!
Qayıdacaq bir gün yenə
Hər bir qarış torpağımız.

Nəqərat:

Hər bir elin öz yeri var,
Mənim elim doğma diyar.
Gözəllikdə o bir bahar,
Gələcəyə işıq saçar.

Qurban olum, Azərbaycan,
Bu müqəddəs torpağına!
Baxıb igid övladına
Qoy sevensin hər bir ana!

"Azərbaycan"

Musiqisi Hüseyn Abdullayevin,
sözləri İsmayıl Dadaşovundur.

II bənd

Öz sözü var, hörməti var
Ölkələrin arasında.
Belə gözəl, belə zəngin var
Dünyanın harasında?!

Vətənimin məğrur gücü,
Öz ürəyi, ilhamı var.
Xoş günlərə gedən yolda
Bir əbədi bayramı var.

Nəqərat.

T
3

Xorla ifa qaydalarına riayət etməklə "Azərbaycan" mahnısını oxuyun.

Dərsdəki hansı fəaliyyətinizə görə özünüzü tərifləyərdiniz?

"Canım mənim, məmləkətim!"
adlı konserti necə təşkil
etmək olar?

Hər hansı bir konsert müəyyən olunmuş proqram əsasında keçirilir. Proqram konsertdə ifa olunacaq nömrələrin siyahısıdır. Konsertin maraqlı və təsirli olması üçün proqrama müxtəlif xarakterli, janr və formalı konsert nömrələri daxil edilir. Proqram tərtib olunarkən müzakirə olunur, nəticədə ifa ediləcək konsert nömrələri müəyyənləşdirilir.

Konsert haqqında məlumatı əldə etmək üçün afişa ilə tanış olmaq kifayətdir. Afişada konsertin adı (mövzusu), keçirilmə tarixi, saati və konsertin keçiriləcək məkanı göstərilir.

"Azərbaycan"

Musiqisi Hüseyn Abdullayevin,
sözləri İsmayıl Dadaşovundur.

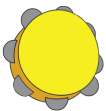
T

1

Mahnını oxuyarkən nəqəratı işarələnmiş hecalara uyğun zərb musiqi alətlərində müşayiət edin.

Nəqərat:

Hər bir elin öz yeri var,
Mənim elim doğma diyar.
Gözəllikdə o bir bahar,
Gələcəyə ışıq saçar.

Qurban olum, Azərbaycan,
Bu müqəddəs torpağına!
Baxıb igid övladına
Qoy sevinisin hər bir ana!

"Azərbaycan"

Qurban olum, Azərbaycan,
Bu müqəddəs torpağına!
Baxıb igid övladına,
Qoy sevinisin hər bir ana!

Afişa

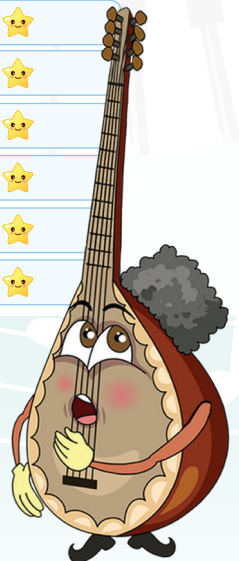
T

2

“Canım mənim, məmləkətim!” konsert afişası üçün il boyu keçilənlərdən 6 musiqi nümunəsini seçib cədvəli doldurun.

Nº	Musiqi nümunəsinin adı	Musiqi nümunəsinin janrı	Musiqi nümunəsinin xarakteri	Seçimin əsaslandırılması
1	★ ★ ★	mahnı	★ ★ ★	★ ★ ★
2	★ ★ ★	mahnı	★ ★ ★	★ ★ ★
3	★ ★ ★	mahnı	★ ★ ★	★ ★ ★
4	★ ★ ★	rəqs	★ ★ ★	★ ★ ★
5	★ ★ ★	rəqs	★ ★ ★	★ ★ ★
6	★ ★ ★	rəqs	★ ★ ★	★ ★ ★

“Canım mənim, məmləkətim!” konsertinə hansı incəsənət nümunələrini daxil edərdiniz?

Konsertə hazır olmaq
nə deməkdir?

Konsertə hazırlaşarkən bir neçə məşq (repetisiyalar) təşkil olunur. Ən sonda yekun məşq keçirilir. Həmin məşqi tamaşaçısız konsert hesab etmək olar. Burada böyük bir kollektivin konsertə hazırlıq işinin nəticəsi yoxlanılır. Konsertin keçirilmə tarixi bəlli olduğundan sonuncu repetisiyanı bir neçə gün əvvəl keçirirlər.

Məşqin gedışatında müəyyən təşkilati işlər görülür:

1. Proqrama daxil edilmiş hər bir konsert nömrəsinin səhnədə göstərilməsi;
2. Hər bir iştirakçı, ansambl və kollektivlə ayrı-ayrılıqda məşqin keçirilməsi;
3. Rəqs və vokal musiqi nümunələrinin quruluşunun dəqiqləşdirilməsi və s.

“Repetisiya” oyununun qaydaları:

Altı qrupa bölünün. Hər qrupun bir üzvü növbə ilə masaya yaxınlaşsın. Masadan qiymətləndirmə cədvəlini və afişada qeyd olunmuş musiqi nümunəsinin (konsert nömrəsinin) adları yazılmış kartlardan birini götürüb öz qrupuna təqdim etsin. Növbə ilə qrup şəklində kartdakı musiqi nümunəsini ifa edin. Digər qrupların çıxışı isə cədvələ görə qiymətləndirilir.

T
1

Verilmiş cədvəlin əsasında qrupların ifasını qiymətləndirin.

Qrupun nömrəsi	Konsert nömrəsinin adı	Xarakterinə uyğun <i>p</i> və <i>f</i> ilə ifa (“+” və ya “-”)	Temp və ritminə uyğun müşayiət (“+” və ya “-”)
1	★ ★ ★	★ ★ ★	★ ★ ★
2	★ ★ ★	★ ★ ★	★ ★ ★
3	★ ★ ★	★ ★ ★	★ ★ ★
4	★ ★ ★	★ ★ ★	★ ★ ★
5	★ ★ ★	★ ★ ★	★ ★ ★
6	★ ★ ★	★ ★ ★	★ ★ ★

Konsertin əhvali-ruhiyyəsini tamaşaçılara necə ötürmək olar?

T

1

Afişada verilmiş birinci mahnını oxuyarkən zərb musiqi alətlərində ritmik müşayiət edin.

T

2

Afişada verilmiş birinci rəqsi xarakterinə uyğun ifa edin.

T

3

Afişada verilmiş ikinci mahnını oxuyarkən metallofonda ritmik müşayiət edin.

T

4

Afişada verilmiş ikinci rəqsi xarakterinə uyğun ifa edin.

T

5

Afişada verilmiş üçüncü mahnını oxuyarkən əl çalmaqla ritmik müşayiət edin.

T

6

Afişada verilmiş üçüncü rəqsi xarakterinə uyğun ifa edin.

Xoş gəlmişsiniz!!!

Bugünkü konsertdə siz hansı hissləri keçirdiniz?

“Musiqili hədiyyə” oyununun qaydaları:

Saz və Neyin dostları sizə maraqlı bir oyun təqdim edir. Oyunda bütün suallara cavab verib, tapşırıqları yerinə yetirməklə musiqili hədiyyəni qazanacaqsınız. Hər bir tapşırıq və ya sual 1 balla qiymətləndirilir. Hədiyyəni əldə etmək üçün 16 bal toplamalısınız.

“Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm” musiqili tamaşasının məzmununa uyğun atalar sözü deyin.

“Yaşa, mənim xalqım!” mahnısını “Dəmir yumruq” abidəsinin yaratdığı hisslərə uyğun oxuyun.

• asta • orta • tez

“Xoş gəlmisən, Novruzum!” mahnısı hansı tempdədir?

“İgid əsgər, möhkəm dayan!” mahnısını tempinə uyğun oxuyun.

“Bağçada gül” mahnısını *f* və *p* çalarlar ilə oxuyun.

“Bəxtiyar” kinofilminə “Dostluq mahnısı” hansı dinamik çalarlarla ifa olunur?

“Balaca dirijor” mahnısında yuxarı registrli hansı musiqi alətlərinin adları çəkilir?

Baraban musiqi alətinin səslənməsi hansı registrə aiddir?

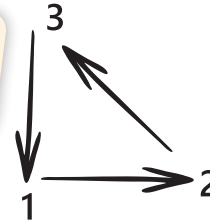

Davul musiqi alətini tembrinə görə hansı musiqi alətinə oxşatmaq olar?

Vivaldinin "Tufan" musiqi nümunəsi hansı musiqi alətlərinin ifasında səslənir: Avropa, yoxsa Azərbaycan?

Sxemə uyğun dirijorluq edərək "Şən Azərbaycan" mahnısını oxuyun.

"Dostluq mahnısı" ölçüsünə görə hansı janrı xatırladır?

Misrası "Hər damlası laylay çalan göy Xəzərim var" olan mahnı hansı ladda yazılıb?

Bethovenin "Patetik sonata"sının ladına uyğun maskanı seçin.

"İgidlər" Azərbaycan xalq rəqsi ritminə görə hansı rəqslərə bənzəyir?

"Dilərə" mahnısını oxuyun və ritminə uyğun əl çalın.

ÖYRƏNDİKLƏRİMİZ

- Musiqi ifadə vasitələri
- Azərbaycan və Avropa musiqi alətləri
- Dirijorluq sxemləri
- Sadə musiqi alətləri
- Dinləmə və mahnı oxuma qaydaları
- Musiqi kollektivləri
- Bir və ikisəsli melodiya
- Musiqinin xarakteri
- Xalq musiqisi və professional musiqi
- Musiqi intervalları
- Notların adı
- Not və pauzaların uzunluğu
- Rəqs etmək və musiqi alətlərində çalmaq

- Musiqi formaları
- Musiqi janrları
- Musiqi obrazı
- Musiqili oyunlar

DİPLOM

VERİLİR

Musiqi aləminə səyahətin ilk mərhələsini
müvəffəqiyyətlə keçdiyinizə görə

Siz dörd il ərzində musiqi aləminin öyrənilməsində ilk
addımlarınızı atdınız. Dərsliklər də sizə kömək oldu. Ümid
edirik ki, gələcəkdə də onlar yaxın dost kimi hər zaman sizin
yanınızda olacaqdır!

Ney

NEY

Saz

SAZ

Buraxılış məlumatı

MUSIQI 4

*Ümumi təhsil müəssisələrinin 4-cü sinifləri üçün
Musiqi fənni üzrə*

DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Nərgiz Rəcəbova**
Şəhla Quliyeva
Zemfira Əliyeva

Buraxılışa məsul	Rafiq Kazımov
Dizayner və səhifələyici	Sufi Səfərli
Rəssam	Məziyə Tağıyeva
Multimedia mütəxəssisi	Kənan Yusifzadə
Redaktor və korrektor	Nigar Əliyeva
Texniki redaktor	Sevinc Yusifova
Baş redaktor	Samirə Bektəşi
Texniki direktor	Allahverdi Kərimov
Nəşriyyat direktoru	Sevil İsmayılova

Rəqəmsal mobil texnologiyaların (animasiyalar, multimedia və QR kodlar) dərslik və dərs vəsaitlərində istifadəsinin ideya müəllifi **Rafiq Kazımov**

© “Şərq-Qərb” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi: 2023-026

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 7,1. Fiziki çap vərəqi 10. Formatı 57x82¹/₈.
Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275. Səhifə sayı 80.
Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş . Tiraj 152250. Pulsuz. Bakı – 2023

Əlyazmanın yığma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 26.05.2023

Çap məhsulunu hazırlayan:
“Şərq-Qərb” ASC
(Bakı, AZ1143, Hüseyn Cavid pr., 111)

Çap məhsulunu istehsal edən:
“Şərq-Qərb” ASC
(Bakı, AZ1123, Aşıq Ələsgər küç., 17)

Əziz məktəbli!

**Bu dərslik sizə Azərbaycan dövləti tərəfindən
bir dərs ilində istifadə üçün verilir.**

**O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri
qazanmaq üçün sizə etibarlı dost və yardımçı olacaq.**

**İnanırıq ki, siz də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq,
onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli
saxlayacaqsınız ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli
yoldaşınız ondan sizin kimi rahat istifadə edə bilsin.**

Sizə təhsildə uğurlar arzulayırıq!

